

Narodowy Instytut Wolności
Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego

Uniwersytety
Ludowe

Ewaluacja mid-term

Rządowego Programu Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych 2030

Raport końcowy

Narodowy Instytut Wolności
Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego

Zamawiający:

Narodowy Instytut Wolności

ul. Jana Pawła II 12
00-124 Warszawa
www.niw.gov.pl

Narodowy Instytut Wolności
Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego

Wykonawca (konsorcjum firm):

EU-Consult Sp. z o.o. (lider konsorcjum)

ul. Toruńska 18C, lokal D
80-747 Gdańsk
www.eu-consult.pl

Ogólnopolski Panel Badawczy Sp. z o.o. (partner konsorcjum)

ul. Podbipięty 57
02-732 Warszawa
www.panelariadna.pl

Grupa BST Sp. z o.o. (partner konsorcjum)

ul. Mieczyków 12
40-748 Katowice,
www.grupabst.pl

Gdańsk 2026

Spis treści

1. Wykaz skrótów wykorzystanych w raporcie	4
2. Syntetyczny opis koncepcji badania oraz metodyki badania	5
2.1. Cele i zakres badania	5
2.2. Opis zastosowanych metod badawczych	6
2.2.1. Analiza dokumentów źródłowych (desk research).....	6
2.2.2. Indywidualne wywiady pogłębione (IDI) / telefoniczne wywiady pogłębione (TDI)	6
2.2.3. Wywiady ustrukturyzowane (CAWI/CATI)	7
Założenia te zostały spełnione, a ostatecznie zrealizowano aż 586 ankiet, tj. o 46,5% więcej niż pierwotnie zakładano.	8
2.2.4. Zogniskowane Wywiady Grupowe (FGI).....	8
2.2.5. Panel ekspercki	8
2.2.6. Studium przypadku (case study)	9
3. Opis wyników przeprowadzonych badań	10
3.1. Ocena postępu rzeczowego PWRUL.....	10
3.2. Czynniki wpływające na osiągnięcie wskaźników.....	21
3.3. Efekty wdrażania Programu	27
3.4. Analiza systemu instytucjonalnego i organizacyjnego	37
3.5. Analiza odbioru działań PWRUL przez uczestników	44
4. Wnioski i rekomendacje	54
5. Spis tabel i wykresów	61

1. Wykaz skrótów wykorzystanych w raporcie

Tabela 1. Wykaz skrótów

Skrót	Wyjaśnienie
CATI	Computer Assisted Telephone Interview
CAWI	Computer Assisted Web Interview
IDI	Indywidualny wywiad pogłębiony
NIW-CRSO	Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego
TDI	Telefoniczny wywiad pogłębiony

Źródło: opracowanie własne

2. Syntetyczny opis koncepcji badania oraz metodyki badania

2.1. Cele i zakres badania

Głównym celem badania było ustalenie, czy i w jakim stopniu w ramach PWRUL nastąpiło wzmocnienie potencjału instytucjonalnego uniwersytetów ludowych, podniesienie jakości ich działalności programowej, zwiększanie zasięgu i dostępności oferty edukacyjnej uniwersytetów ludowych oraz wsparcie działań zmierzających do zapewnienia uniwersytetom ludowym trwałej podmiotowości w polskim systemie edukacji.

Badanie swoim zakresem objęło okres realizacji programu od 2020 r. do zakończenia trwania umowy z Wykonawcą. Badanie objęło swym zakresem obszar całej Polski, obejmując następujące grupy podmiotów:

- NIW-CRSO – Instytucja Zarządzająca;
- Komitet Sterujący-Monitorujący;
- Eksperti zewnętrzni;
- Uniwersytety Ludowe oraz sieci je zrzeszające;
- odbiorcy działań Uniwersytetów Ludowych (uczestnicy kursów, adresaci oferty edukacyjnej).

Przy realizacji celów badania oraz jego zakresu tematycznego Wykonawca posłużył się następującymi kryteriami ewaluacyjnymi:

- Skuteczność – kryterium to pozwoliło ocenić dotychczasowe efekty w kontekście realizacji zakładanych celów oraz wpływ czynników zewnętrznych na uzyskane efekty.
- Efektywność – kryterium to pozwoliło ocenić relację między alokowanymi na Program zasobami, nakładami, kosztami a osiągniętymi efektami.
- Użyteczność – kryterium to pozwoliło ocenić w jakim stopniu zidentyfikowane na etapie projektowania priorytety oraz uzyskane dotychczas efekty są trafne w kontekście obecnych wyzwań społecznych i ekonomicznych.
- Trafność – kryterium to pozwoliło ocenić czy cele realizowanych w ramach Programu projektów/ofert rozwiązują zidentyfikowane w diagnozie problemy oraz czy przyjęte na etapie programowania wartości docelowe wskaźników zostały celnie i rzetelnie dobrane.
- Trwałość – kryterium to pozwoliło ocenić czy pozytywne rezultaty wsparcia udzielonego organizacjom w programie utrzymują się w długiej perspektywie czasu.

2.2. Opis zastosowanych metod badawczych

2.2.1. Analiza dokumentów źródłowych (desk research)

Opis techniki: Desk research to metoda badań społecznych, która zakładała szczegółową analizę istniejących już i dostępnych danych. W jej wyniku nastąpiło: scalanie, przetworzenie i analiza danych rozproszonych dotychczas wśród rozmaitych źródeł.

Analiza podstawowych dokumentów źródłowych była punktem wyjścia do dalszych badań i polegała na zebraniu i wstępnej analizie dostępnych danych wtórnych oraz następujących dokumentów:

- Ustawa o działalności pożytku publicznego i wolontariacie;
- Ustawa o NIW-CRSO;
- Uchwały Rady Ministrów nr 138/2018;
- Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju;
- Rządowy Program Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych na lata 2020-2030;
- Regulaminy konkursów;
- Wybrane wnioski o dotacje;
- Wybrane sprawozdania częściowe i końcowe z realizowanych projektów;
- Raporty ewaluacyjne PWRUL;
- Sprawozdania zbiorcze z realizacji PWRUL;
- Ogólnodostępne statuty oraz oferty edukacyjne i szkoleniowe uniwersytetów ludowych.

2.2.2. Indywidualne wywiady pogłębione (IDI) / telefoniczne wywiady pogłębione (TDI)

Opis techniki: IDI polegał na przeprowadzeniu z daną osobą ustrukturyzowanej rozmowy podczas spotkania twarzą w twarz bądź on-line przy wykorzystaniu kamery, natomiast TDI to ustrukturyzowana rozmowa telefoniczna. Rozmowa ta prowadzona była w sposób planowy i metodyczny według określonego schematu, zwanego scenariuszem wywiadu, a jej celem było uzyskanie konkretnych informacji.

W ramach badania wywiady zostały przeprowadzone z:

- 1) Dyrektorem/ Zastępcą Dyrektora NIW-CRSO;
- 2) Kierownikiem /Zastępcą Kierownika Biura Programów Tematycznych;
- 3) Przedstawicielami Biura Programów Tematycznych odpowiedzialnymi za nadzór i opiekę nad Beneficjentami Programu;

- 4) Ekspertami oceniającymi wnioski złożone w PWRUL;
- 5) Przedstawicielami uniwersytetów ludowych lub organizacji jej prowadzących – beneficjentów PWRUL;
- 6) Członkiem Komitetu Sterującego-Monitorującego.

2.2.3. Wywiady ustrukturyzowane (CAWI/CATI)

Opis techniki: W przypadku techniki CAWI/CATI (Mixed Mode Survey Design) do potencjalnych respondentów wysyłane zostały e-maile, zawierające: informację o badaniu, list polecający oraz link do ankiety. Osoby, które nie zareagowały na e-maila, otrzymały e-maile przypominające o badaniu, następnie zaś miejsce ma kontakt telefoniczny, służący realizacji badania CATI.

Badanie objęło ostatecznych beneficjentów działań uniwersytetów ludowych sfinansowanych dzięki PWRUL – grupy respondentów:

- Osoby objęte stacjonarnymi programami kształcenia/kursami;
- Osoby objęte niestacjonarnymi programami kształcenia/kursami;
- Uczestników kursów zrealizowanych przez nowo powstałe i reaktywowane uniwersytety ludowe;
- Osoby, które wzięły udział w szkoleniach, seminariach, konferencjach organizowanych przez UL.

Zaproszenie do udziału w badaniu CAWI zostało skierowane do uczestników wszystkich zadań UL. Wykonawca zaprosił do badania CATI losowo wybranych potencjalnych respondentów, którzy nie wzięli udziału w badaniu CAWI. Badanie CATI będzie realizowane do momentu osiągnięcia założonej liczebności i struktury próby.

Wykonawca przyjął jako minimum zrealizowanie 400 wywiadów, w tym:

- 100 wywiadów z osobami objętymi stacjonarnymi programami kształcenia/kursami;
- 100 wywiadów z osobami objętymi niestacjonarnymi programami kształcenia/kursami;
- 100 wywiadów z uczestnikami kursów zrealizowanych przez nowo powstałe i reaktywowane uniwersytety ludowe;
- 100 wywiadów z osobami, które wzięły udział w szkoleniach, seminariach, konferencjach organizowanych przez UL.

2.2.4. Założenia te zostały spełnione, a ostatecznie zrealizowano aż 586 ankiet, tj. o 46,5% więcej niż pierwotnie zakładano. Zogniskowane Wywiady Grupowe (FGI)

Opis techniki: FGI to ustrukturalizowana i moderowana dyskusja kilku/kilkunastu osób, zogniskowana na wybranym zagadnieniu. Prowadzona była według scenariusza, który określał konkretny cel rozmowy i wytyczne dla moderatora o tym jak prowadzić dyskusję. FGI zrealizowano w formule on-line .

Badanie FGI odbyło się w grupach złożonych z przedstawicieli beneficjenta, jego personelu, partnerów społecznych itp. pełniących możliwie różne funkcje, które omawiały ściśle określone problemy pod kierunkiem moderatora, według wcześniej przygotowanego scenariusza.

Uczestnikami FGI były osoby inne niż dobrane do wywiadów indywidualnych.

Dwa fokusy były dedykowane przedstawicielom sieci UL, a cztery fokusy realizatorom umów (grupy zrekrutowane spośród 81 podmiotów, które otrzymały dotacje z NIW-CRSO).

Wykonawca przeprowadził ostatecznie aż 8 FGI (pierwotnie zakładano realizację 6 FGI).

2.2.5. Panel ekspercki

Opis techniki: W ramach panelu eksperckiego eksperci z danej dziedziny spotkali się w celu dyskusji nad określoną problematyką. Przed realizacją panelu eksperckiego Wykonawca przekazał respondentom rezultaty pozostałych badań i analiz, aby mogli oni odnieść się do nich w trakcie badania.

W celu realizacji panelu eksperckiego wykorzystany został scenariusz badania, zawierający pytania otwarte – w pierwszej kolejności respondentom zadane zostały pytania odnoszące się do poszczególnych pytań badawczych, a następnie pytania odnoszące się do roboczych wniosków i rekomendacji.

Populacja badana: Eksperti w zakresie działalności uniwersytetów ludowych/edukacji nieformalnej dorosłych (eksperti zewnętrzni – spoza Zespołu Badawczego).

Liczba paneli eksperckich: 1.

Liczba uczestników panelu eksperckiego: W panelu eksperckim wzięło udział 5 respondentów.

Dobór próby: Celowy – do badania zostały zaproszone osoby, które posiadają bogatą wiedzę w zakresie działalności uniwersytetów ludowych/edukacji nieformalnej dorosłych.

Zgodnie z założeniem Wykonawcy do badania zaproszeni zostali eksperci posiadający minimum pięcioletnie doświadczenie w zakresie działalności uniwersytetów ludowych/edukacji nieformalnej dorosłych.

Struktura próby: Każda osoba biorąca udział panelu eksperckim reprezentowała inną instytucję/inny podmiot.

2.2.6. Studium przypadku (case study)

Opis techniki: Studium przypadku (case study) to wszechstronny opis badanego zjawiska. Metoda ta miała charakter empiryczny, ponieważ analizuje i ocenia zjawiska zachodzące w rzeczywistości. Studium przypadku jest stosowane zwłaszcza dla tematów badawczych o charakterystyce opisowej – daje wówczas odpowiedzi na pytania *co, kiedy, gdzie i w jaki sposób się wydarzyło*. Metoda studium przypadku umożliwiła dokonanie pogłębionej analizy badanego zagadnienia i zaprezentowanie jego specyfiki na podstawie zgromadzonych informacji.

Studia przypadku opracowane zostały w oparciu o:

- Wyniki analizy desk research;
- Wyniki badania IDI/TDI z Beneficjentami (na potrzeby każdego case study dotyczącego projektu Wykonawca przeprowadził 1 IDI/TDI z Beneficjentem – wywiady te nie wliczały się do próby zrealizowanej na potrzeby techniki *Indywidualne wywiady pogłębione (IDI) / telefoniczne wywiady pogłębione (TDI)*).

Populacja badana: Studia przypadku opracowane zostały dla projektów realizowanych w ramach Programu PWRUL.

Liczba studiów przypadku: 4.

Dobór próby: Celowy – studium przypadku zostały przeprowadzone dla projektów wyróżniających się pozytywnie na tle pozostałych projektów (np. ze względu na skuteczność bądź innowacyjność).

3. Opis wyników przeprowadzonych badań

3.1. Ocena postępu rzeczowego PWRUL¹

Analiza desk research w zakresie sprawozdań sporządzonych przez beneficjentów wsparcia pozwala stwierdzić, że Program w bardzo dużym stopniu przyczynił się do rozwoju działalności uniwersytetów ludowych, a w wielu obszarach wartości docelowe zostały wyraźnie przekroczone. Szczególnie wysokie rezultaty osiągnięto w zakresie liczby opracowanych programów kształcenia, liczby kursów, szkoleń i seminariów, działań promocyjnych oraz współpracy z podmiotami publicznymi i prywatnymi. Wskaźniki te osiągnęły wartości wielokrotnie wyższe od zakładanych, co świadczy o bardzo dużej aktywności edukacyjnej, szkoleniowej i organizacyjnej uniwersytetów ludowych oraz dużym zainteresowaniu realizowanymi działaniami.

Pozytywne wyniki widoczne są również w zakresie liczby osób uczestniczących w kursach, szkoleniach i seminariach oraz w rozwoju współpracy i sieciowania pomiędzy uniwersytetami ludowymi i innymi podmiotami. Program przyczynił się także do powstawania nowych inicjatyw edukacyjnych oraz rozwoju nowych i reaktywowanych uniwersytetów ludowych, co wskazuje na wzmocnienie całego środowiska edukacji pozaformalnej.

Jednocześnie część wskaźników nie osiągnęła w pełni wartości docelowych, co dotyczy przede wszystkim wskaźników o charakterze infrastrukturalnym i instytucjonalnym, takich jak liczba miejsc noclegowych, liczba nowych miejsc pracy czy liczba uniwersytetów objętych wsparciem. W szczególności niższa od zakładanej okazała się liczba miejsc noclegowych powstałych w wyniku realizacji programu. Wskaźniki infrastrukturalne są z natury trudniejsze i bardziej czasochłonne w realizacji niż działania szkoleniowe czy edukacyjne, dlatego ich poziom realizacji jest zazwyczaj niższy w porównaniu do wskaźników „miękkich”.

¹ W ramach rozdziału udzielono odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

- Jakie wartości wskaźników Priorytetów 1, 2 i 3 zostały dotychczas osiągnięte w projektach dofinansowanych z PWRUL?
- Czy aktualny stan wdrażania zapewnia realizację wartości docelowych wskaźników określonych na rok 2030 ?
- Jeśli aktualny stan wdrażania nie zapewnia realizacji wartości docelowych, to jaka jest tego przyczyna oraz co należy zmienić, aby wartości docelowe wskaźników zostały osiągnięte? Jak można zniwelować przyczyny nieosiągnięcia zakładanych wartości docelowych wskaźników?
- Czy występują różnice pomiędzy projektami wdrażanymi w ramach priorytetów 1, 2 i 3 pod względem siły tego na ile przyczyniają się do osiągnięcia celów PWRUL? Który priorytet jest najbardziej skuteczny pod tym względem, a który jest najmniej skuteczny? Z czego wynikają różnice?
- Jaka jest efektywność w zakresie osiągania założonych w Programie celów?
- Jakie czynniki wpływają na trwałość osiągniętych w projektach efektów?
- Czy cele realizowanych w ramach Programu projektów/ofert rozwiązują zidentyfikowane w diagnozie problemy?
- Jak można wskazać dobre praktyki dotyczące realizacji projektów w ramach Programu PWRUL?
- W jakim stopniu zidentyfikowane na etapie projektowania priorytety oraz uzyskane dotychczas efekty są trafne w kontekście obecnych wyzwań społecznych i ekonomicznych?

Wykres 1. Wartości wskaźników osiągniętych na podstawie sprawozdań beneficjentów w zestawieniu z wartościami docelowymi Programu

Priorytet	Wskaźnik	Wartość osiągnięta	Wartość docelowa Programu	% realizacji wartości docelowej
Wsparcie uniwersytetów ludowych prowadzących kursy stacjonarne z wykorzystaniem bazy internatowej lub kursy niestacjonarne	liczba opracowanych programów kształcenia/kursów	343	60	572%
	liczba osób objętych stacjonarnymi programami kształcenia/kursami	3 565	8 000	45%
	liczba kursów/wizyt studyjnych mających na celu kształcenie i podnoszenie kwalifikacji kadry uniwersytetów ludowych	11	15	73%
	średnia liczba podmiotów publicznych współpracujących z uniwersytetem	7,7	3	257%
	średnia liczba podmiotów prywatnych współpracujących z uniwersytetem	7	2	350%
	liczba miejsc noclegowych powstałych w wyniku realizacji programu	115	500	23%
	liczba działań promujących koncepcję i ofertę uniwersytetów ludowych (kampanie, konferencje, seminaria)	166	100	166%
	liczba osób objętych niestacjonarnymi programami kształcenia/kursami	8 604	12 000	72%
	liczba uniwersytetów ludowych, które uzyskały wsparcie	37	50	44%
	liczba nowych miejsc pracy w uniwersytetach ludowych objętych wsparciem	83	250	33%

Priorytet	Wskaźnik	Wartość osiągnięta	Wartość docelowa Programu	% realizacji wartości docelowej
Rozwój nowo powstających uniwersytetów ludowych oraz reaktywacja wcześniej istniejących	liczba kursów oferowanych przez nowo powstałe i reaktywowane uniwersytety ludowe	306	50	612%
	liczba uczestników kursów zrealizowanych przez nowo powstałe i reaktywowane uniwersytety ludowe	3 685	20 000	18%
	liczba reaktywowanych i nowo powstałych uniwersytetów	42	40	58%
	liczba zorganizowanych szkoleń, seminariów	704	20	3 520%
Wsparcie sieci i porozumień uniwersytetów ludowych	liczba porozumień/liczba uniwersytetów objętych porozumieniami	56	1/50	112%
	liczba projektów realizowanych przez sieci/porozumienia	50	10	500%
	liczba zorganizowanych szkoleń, seminariów	86	20	434
	liczba osób, które wzięły udział w szkoleniach, seminariach, konferencjach	1 936	400	484%

Źródło: opracowanie własne na podstawie dokumentacji programowej oraz sprawozdań beneficjentów.

Z przeprowadzonych wywiadów pogłębionych również wynika, że beneficjenci pozytywnie oceniają przebieg realizacji swoich projektów w ramach Programu Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych. Dotychczasowe doświadczenia beneficjentów wskazują, że w większości projektów realizowanych w ramach programu zakładane wartości wskaźników zostały osiągnięte w całości lub w bardzo wysokim stopniu. Respondenci podkreślali, że realizacja zaplanowanych rezultatów była możliwa dzięki doświadczeniu organizacji prowadzących uniwersytety ludowe, dobrze zaplanowanym działaniom edukacyjnym oraz wysokiemu zainteresowaniu uczestników oferowanymi formami wsparcia. W niektórych przypadkach wskaźniki zostały osiągnięte już w pierwszym roku realizacji projektu, a

następnie przekroczone w dalszym okresie jego trwania. Podobne doświadczenia deklarowali inni beneficjenci, którzy wskazywali, że realizacja zaplanowanych rezultatów została osiągnięta praktycznie w pełnym zakresie, a ewentualne drobne odchylenia wynikały z pojedynczych przypadków absencji uczestników, a nie z problemów systemowych w realizacji działań. W części projektów podkreślano także, że nie występowały trudności z osiągnięciem wskaźników, ponieważ działania uniwersytetów ludowych spotykały się z dużym zainteresowaniem odbiorców, co sprzyjało utrzymaniu odpowiedniej liczby uczestników oraz realizacji zaplanowanych rezultatów.

Ocena aktualnego stanu wdrażania programu wskazuje, że w opinii wielu respondentów istnieje realna możliwość osiągnięcia wartości docelowych wskaźników określonych na rok 2030, jednak perspektywa ta nie jest jednoznaczna we wszystkich obszarach programu. Z jednej strony projekty realizowane przez doświadczone organizacje prowadzące uniwersytety ludowe charakteryzują się wysoką skutecznością i stabilnością realizacji działań, co sprzyja osiągnięciu zakładanych rezultatów. Z drugiej strony respondenci wskazywali na pewne ryzyka związane z funkcjonowaniem programu, które mogą wpływać na tempo realizacji jego celów. Dotyczy to przede wszystkim zróżnicowanego poziomu doświadczenia organizacji realizujących projekty, a także zmian organizacyjnych i proceduralnych w kolejnych edycjach konkursów. W wypowiedziach beneficjentów pojawiały się również uwagi dotyczące krótkiego czasu ogłaszania konkursów lub skróconych okresów realizacji projektów, co utrudnia stabilne planowanie działań edukacyjnych i organizacyjnych.

W sytuacjach, w których istnieje ryzyko nieosiągnięcia zakładanych wartości wskaźników, respondenci wskazywali kilka głównych przyczyn. Jedną z najczęściej wymienianych była różnica w poziomie doświadczenia organizacji realizujących projekty. Również w opinii przedstawicieli instytucji wdrażającej oraz ekspertów oceniających wnioski doświadczenie kadry, stabilność organizacyjna oraz zaplecze edukacyjne mają kluczowe znaczenie dla skutecznej realizacji działań i osiągnięcia rezultatów programu.

Również z badania FGI wynika, że realizowane projekty przyczyniają się do stopniowego osiągnięcia wartości wskaźników przypisanych do Priorytetów Programu. Analiza wypowiedzi uczestników wywiadów wskazuje, że dotychczasowy stan wdrażania programu stwarza realne podstawy do osiągnięcia wartości docelowych wskaźników zaplanowanych na rok 2030. Respondenci podkreślali, że program zapewnia stabilność finansowania oraz możliwość planowania działań w dłuższej perspektywie, co sprzyja systematycznemu rozwojowi instytucji i ich oferty edukacyjnej. Jednocześnie widoczny jest rosnący popyt na działania realizowane przez uniwersytety ludowe, co przejawia się m.in. w dużym zainteresowaniu

kursami oraz powracających uczestnikach. Wskazuje to na rosnące znaczenie tych instytucji jako lokalnych centrów edukacji dorosłych i aktywizacji społecznej.

Respondenci wywiadów pogłębionych zwracali ponadto uwagę na czynniki systemowe związane z konstrukcją programu, które mogą wpływać na poziom osiągniętych rezultatów. Wśród nich wskazywano m.in. brak jednoznacznej definicji uniwersytetu ludowego w dokumentach programu, co może prowadzić do finansowania projektów, które jedynie częściowo wpisują się w ideę tej formy edukacji. W opinii niektórych rozmówców dopuszczenie do udziału w programie organizacji nieposiadających wcześniejszego doświadczenia w prowadzeniu uniwersytetów ludowych może w dłuższej perspektywie wpływać na zróżnicowanie jakości realizowanych projektów i tym samym na poziom osiągniętych wskaźników.

W celu ograniczenia ryzyka nieosiągnięcia zakładanych wartości docelowych respondenci wskazywali potrzebę doprecyzowania zasad funkcjonowania programu oraz wzmocnienia wsparcia dla organizacji realizujących projekty. W szczególności podkreślano znaczenie stabilności zasad konkursowych, większej przewidywalności harmonogramów naborów oraz doprecyzowania standardów dotyczących funkcjonowania uniwersytetów ludowych. Wskazywano również na potrzebę wzmocnienia potencjału organizacyjnego nowych beneficjentów poprzez działania szkoleniowe i doradcze oraz rozwijanie współpracy sieciowej pomiędzy uniwersytetami ludowymi, co sprzyjałoby wymianie doświadczeń i upowszechnianiu dobrych praktyk w realizacji projektów.

Na podstawie analizy wywiadów można stwierdzić ponadto, że pomiędzy projektami realizowanymi w ramach poszczególnych priorytetów programu PWRUL występują pewne różnice w zakresie ich wkładu w osiągnięcie celów programu. Różnice te wynikają przede wszystkim ze specyfiki poszczególnych typów interwencji oraz zróżnicowanego poziomu doświadczenia organizacji realizujących projekty. Najbardziej bezpośredni wpływ na osiągnięcie celów programu mają projekty realizowane w ramach priorytetów skierowanych do istniejących uniwersytetów ludowych. Respondenci wskazywali, że organizacje posiadające wieloletnie doświadczenie w prowadzeniu tego typu działalności dysponują odpowiednim zapleczem organizacyjnym, kadrą dydaktyczną oraz wypracowanymi metodami pracy z uczestnikami, co sprzyja sprawnej realizacji działań i osiągnięciu zaplanowanych rezultatów. Doświadczenie kadry oraz stabilna struktura organizacyjna były wskazywane jako jedne z najważniejszych czynników warunkujących skuteczność realizowanych projektów. W takich przypadkach działania realizowane w ramach programu stanowią często rozwinięcie wcześniej prowadzonej działalności edukacyjnej, co ułatwia zarówno rekrutację uczestników, jak i osiągnięcie zakładanych wskaźników.

Nieco większe zróżnicowanie rezultatów obserwowane jest w przypadku projektów realizowanych w ramach priorytetu dotyczącego tworzenia lub reaktywacji uniwersytetów ludowych. Projekty tego typu wymagają często równoległego budowania zaplecza organizacyjnego, kadrowego i infrastrukturalnego, co sprawia, że osiągnięcie rezultatów może być bardziej wymagające i rozłożone w czasie. W wywiadach wskazywano również, że część organizacji podejmujących się realizacji takich projektów nie posiadała wcześniejszego doświadczenia w prowadzeniu działalności w formule uniwersytetu ludowego. W opinii ekspertów może to prowadzić do sytuacji, w której projekty są poprawnie przygotowane na etapie aplikowania, natomiast trudności pojawiają się w trakcie realizacji działań, kiedy okazuje się, że specyfika tej formy edukacji wymaga szczególnych kompetencji i metod pracy.

Priorytet dotyczący rozwoju współpracy i sieciowania uniwersytetów ludowych charakteryzuje się z kolei bardziej pośrednim wpływem na osiągnięcie celów programu. Projekty tego typu nie zawsze przekładają się bezpośrednio na realizację wskaźników związanych z działalnością edukacyjną, jednak odgrywają istotną rolę w budowaniu środowiska uniwersytetów ludowych, wymianie doświadczeń oraz upowszechnianiu dobrych praktyk. W dłuższej perspektywie działania te mogą przyczyniać się do wzmacniania potencjału organizacyjnego instytucji prowadzących uniwersytety ludowe, a tym samym pośrednio wspierać osiągnięcie celów programu. Analiza wypowiedzi respondentów wskazuje zatem, że największą skuteczność w bezpośrednim osiągnięciu celów programu wykazują projekty realizowane przez istniejące i doświadczone uniwersytety ludowe, natomiast największe wyzwania mogą pojawiać się w projektach związanych z tworzeniem nowych instytucji.

Przeprowadzone badania potwierdziły także, że cele projektów realizowanych w ramach Programu w większości przypadków odpowiadają na problemy zidentyfikowane w diagnozie i przyczyniają się do ich rozwiązywania. Respondenci podkreślali, że działania realizowane przez uniwersytety ludowe w znacznym stopniu odpowiadają na potrzeby edukacyjne, społeczne i kulturowe społeczności lokalnych, szczególnie na obszarach poza dużymi ośrodkami miejskimi. W wypowiedziach beneficjentów często pojawiał się wątek dopasowania działań projektowych do zidentyfikowanych potrzeb odbiorców. Organizacje prowadzące uniwersytety ludowe wskazywały, że projektowane działania były poprzedzone rozpoznaniem potrzeb społeczności lokalnych lub wynikały z wieloletnich doświadczeń w pracy edukacyjnej. Takie podejście sprzyjało zarówno skutecznej realizacji projektów, jak i wysokiemu zainteresowaniu uczestników oferowanymi formami wsparcia.

Respondenci wskazywali również, że projekty realizowane w ramach programu często odpowiadają na problemy związane z ograniczonym dostępem do edukacji pozaformalnej,

szczególnie na terenach wiejskich lub w mniejszych miejscowościach. Uniwersytety ludowe pełnią w takich środowiskach rolę lokalnych centrów aktywności edukacyjnej i społecznej, umożliwiając mieszkańcom rozwijanie kompetencji, zdobywanie nowych umiejętności oraz uczestnictwo w działaniach integrujących społeczność lokalną.

W niektórych projektach działania były również ukierunkowane na rozwiązywanie bardziej wyspecjalizowanych problemów społecznych lub edukacyjnych, wynikających ze specyfiki działalności danej organizacji. Respondenci wskazywali, że wybór tematyki działań projektowych był często związany z profilem działalności organizacji oraz z potrzebami określonych grup odbiorców, co zwiększało ich adekwatność i użyteczność. Dzięki temu projekty mogły przyczynić się do wzmacniania kompetencji uczestników w obszarach istotnych z punktu widzenia ich aktywności zawodowej, społecznej lub obywatelskiej.

Jednocześnie w części wypowiedzi pojawiały się uwagi wskazujące, że nie wszystkie projekty w równym stopniu wpisują się w ideę uniwersytetów ludowych i w pełni odpowiadają na problemy zidentyfikowane w diagnozie programu. W opinii niektórych ekspertów zdarzają się sytuacje, w których organizacje aplikujące do programu traktują go przede wszystkim jako źródło finansowania działalności organizacji pozarządowej, a nie jako narzędzie rozwoju uniwersytetu ludowego. W takich przypadkach projekt może formalnie spełniać wymagania programu, jednak jego rzeczywisty związek z ideą i celami uniwersytetów ludowych bywa ograniczony.

Warto również podkreślić, że priorytety zidentyfikowane na etapie projektowania Programu PWRUL są wciąż w dużej mierze trafne w kontekście aktualnych wyzwań społecznych i ekonomicznych. Jak już zauważono, wsparcie skierowane do uniwersytetów ludowych odpowiada na istotne potrzeby związane z rozwojem edukacji pozaformalnej, wzmacnianiem kapitału społecznego oraz aktywizacją społeczności lokalnych, szczególnie w mniejszych miejscowościach i na obszarach wiejskich. W opinii rozmówców duże znaczenie ma przede wszystkim wsparcie istniejących uniwersytetów ludowych, które często funkcjonują jako lokalne centra edukacji obywatelskiej i społecznej. Działalność tych instytucji umożliwia rozwijanie kompetencji społecznych, zawodowych i obywatelskich mieszkańców, a także sprzyja budowaniu więzi społecznych oraz wzmacnianiu aktywności lokalnych społeczności. W tym kontekście respondenci oceniali, że dotychczasowe efekty programu potwierdzają zasadność przyjętych kierunków wsparcia, ponieważ działania realizowane w ramach projektów spotykają się z dużym zainteresowaniem uczestników i odpowiadają na realne potrzeby społeczności lokalnych.

Jednocześnie część respondentów zwracała uwagę, że trafność programu wynika także z elastyczności tematycznej realizowanych projektów. Uniwersytety ludowe mogą dostosowywać zakres działań do aktualnych wyzwań społecznych, takich jak zmiany na rynku pracy, potrzeba wzmacniania kompetencji społecznych czy rozwijanie aktywności obywatelskiej. W niektórych przypadkach projekty były również ukierunkowane na bardzo konkretne problemy wynikające z aktualnej sytuacji społecznej lub politycznej, co pokazuje, że formuła programu pozwala na reagowanie na pojawiające się potrzeby i wyzwania.

Warto również odnieść się do kwestii trwałości uzyskanych rezultatów. Zdaniem badanych uczestników wywiadów pogłębionych zależy ona przede wszystkim od potencjału organizacyjnego podmiotów realizujących działania, charakteru podejmowanych inicjatyw oraz stopnia zakorzenienia uniwersytetów ludowych w środowiskach lokalnych. Jednym z najważniejszych czynników wpływających na trwałość rezultatów jest doświadczenie organizacji prowadzących uniwersytety ludowe oraz stabilność ich struktur organizacyjnych. Respondenci wielokrotnie podkreślali, że organizacje posiadające wieloletnie doświadczenie w działalności edukacyjnej są w stanie nie tylko skutecznie realizować projekty, ale również kontynuować działania po zakończeniu finansowania. Doświadczenie kadry, wypracowane metody pracy z uczestnikami oraz rozwinięte zaplecze organizacyjne sprzyjają utrzymaniu aktywności edukacyjnej i dalszemu rozwijaniu oferty programowej uniwersytetów ludowych. W takich przypadkach projekty realizowane w ramach programu stanowią często kontynuację wcześniej prowadzonych działań, co wzmacnia trwałość osiągniętych rezultatów.

Istotnym czynnikiem w obszarze zapewnienia trwałości jest także poziom zaangażowania kadry oraz sposób zarządzania projektem. W wypowiedziach beneficjentów pojawiały się wskazania, że bieżące monitorowanie działań, utrzymywanie stałego kontaktu z uczestnikami oraz wysoki poziom zaangażowania zespołu projektowego sprzyjają nie tylko osiągnięciu wskaźników, ale również budowaniu trwałych relacji z uczestnikami i partnerami lokalnymi. Takie podejście pozwala utrzymać aktywność uniwersytetu ludowego również po zakończeniu projektu.

Na trwałość efektów wpływa również charakter realizowanych działań oraz ich dopasowanie do potrzeb społeczności lokalnych. Projekty odpowiadające na realne potrzeby edukacyjne i społeczne, a także zakorzenione w lokalnym kontekście kulturowym lub społecznym, mają większą szansę na kontynuację w przyszłości. Znaczącą rolę odgrywają również czynniki zewnętrzne, w szczególności współpraca z instytucjami i partnerami lokalnymi. Respondenci zwracali uwagę, że dobra współpraca z samorządami, instytucjami kultury czy organizacjami społecznymi sprzyja utrzymaniu działań edukacyjnych po zakończeniu projektu, ponieważ umożliwia korzystanie z dodatkowych zasobów organizacyjnych, infrastrukturalnych lub

finansowych. Wsparcie ze strony lokalnych partnerów może także zwiększać rozpoznawalność i znaczenie uniwersytetu ludowego w społeczności lokalnej.

Jednocześnie respondenci w ramach prowadzonych wywiadów wskazywali również na czynniki, które mogą ograniczać trwałość rezultatów projektów. Dotyczy to przede wszystkim sytuacji, w której organizacja realizująca projekt nie posiada wcześniejszego doświadczenia w prowadzeniu uniwersytetu ludowego lub traktuje projekt jedynie jako jednorazową inicjatywę finansowaną z programu. W takich przypadkach istnieje ryzyko, że działania zakończą się wraz z zakończeniem finansowania, a wypracowane rezultaty nie będą dalej rozwijane.

Przeprowadzone badania miały na celu również zidentyfikowanie dobrych praktyk w realizowanych inicjatywach. Jedną z najczęściej wskazywanych w wywiadach pogłębionych dobrych praktyk było oparcie projektów na rzeczywistych potrzebach społeczności lokalnych. Respondenci podkreślali, że działania projektowe powinny wynikać z wcześniejszej diagnozy potrzeb odbiorców lub z wieloletnich doświadczeń organizacji prowadzących działalność edukacyjną. W projektach realizowanych przez doświadczone uniwersytety ludowe działania były często kontynuacją wcześniej prowadzonych inicjatyw lub rozwinięciem istniejącej oferty edukacyjnej, co zwiększało ich trafność oraz zainteresowanie uczestników. Takie podejście sprzyjało także osiągnięciu zaplanowanych rezultatów oraz utrzymaniu wysokiej frekwencji w działaniach edukacyjnych.

Istotną dobrą praktyką jest również wykorzystanie doświadczenia i kompetencji kadry prowadzącej działania edukacyjne. Respondenci wskazywali, że projekty realizowane przez organizacje posiadające stabilny zespół i doświadczenie w pracy metodą uniwersytetów ludowych charakteryzowały się większą skutecznością i lepszą organizacją działań. Doświadczenie kadry dydaktycznej oraz znajomość specyfiki pracy edukacyjnej z dorosłymi uczestnikami sprzyjały zarówno wysokiej jakości zajęć, jak i efektywnej realizacji projektów.

Kolejną dobrą praktyką wskazywaną przez respondentów było bieżące monitorowanie realizacji projektu oraz utrzymywanie stałego kontaktu z uczestnikami. Beneficjenci podkreślali, że regularne śledzenie postępów działań, szybkie reagowanie na pojawiające się problemy oraz wysoki poziom zaangażowania zespołu projektowego pozwalają na sprawną realizację projektu i osiągnięcie zakładanych wskaźników. W niektórych projektach takie podejście pozwoliło nawet na osiągnięcie zaplanowanych rezultatów wcześniej niż przewidywał harmonogram realizacji działań.

Respondenci wskazywali również na znaczenie współpracy z partnerami lokalnymi. Współdziałanie z samorządami, instytucjami kultury, organizacjami społecznymi czy lokalnymi

liderami sprzyja lepszemu rozpoznaniu potrzeb społeczności oraz ułatwia rekrutację uczestników do działań edukacyjnych. Tego rodzaju współpraca może także wspierać trwałość rezultatów projektów poprzez umożliwienie kontynuacji działań po zakończeniu finansowania.

Ważną dobrą praktyką jest także specjalizacja tematyczna projektów. W niektórych przypadkach organizacje realizowały projekty w obszarach, w których posiadały szczególne kompetencje lub doświadczenie, co pozwalało na oferowanie wysokiej jakości działań edukacyjnych odpowiadających na konkretne potrzeby społeczne. Takie podejście sprzyja budowaniu rozpoznawalności uniwersytetu ludowego w danym obszarze tematycznym oraz wzmacnia jego rolę jako lokalnego ośrodka wiedzy i edukacji.

Do kwestii dobrych praktyk odnieśli się również uczestnicy zogniskowanych wywiadów grupowych. Jedną z najczęściej wskazywanych dobrych praktyk jest prowadzenie działań edukacyjnych w formie długofalowych procesów kształcenia, a nie pojedynczych wydarzeń. Beneficjenci podkreślali, że istotą funkcjonowania uniwersytetów ludowych jest uczenie poprzez doświadczenie oraz stopniowe rozwijanie kompetencji uczestników. Dzięki wsparciu programu możliwe było planowanie działań w perspektywie kilkuletniej, co pozwoliło na prowadzenie cyklicznych kursów, rozwijanie kolejnych poziomów kształcenia oraz utrzymywanie relacji z uczestnikami także po zakończeniu zajęć. Tego rodzaju podejście sprzyja trwałości efektów edukacyjnych i wzmacnia zaangażowanie uczestników w życie lokalnych społeczności.

Kolejną dobrą praktyką jest tworzenie przestrzeni integracji i wspólnoty wokół działań edukacyjnych. Respondenci wielokrotnie podkreślali, że uniwersytety ludowe pełnią nie tylko funkcję edukacyjną, ale również społeczną – stanowią miejsce spotkań, wymiany doświadczeń i budowania relacji między uczestnikami. W wielu przypadkach osoby biorące udział w kursach wracają na kolejne działania, angażują się jako wolontariusze lub współorganizują wydarzenia. Tworzenie takiej wspólnotowej atmosfery sprzyja trwałości efektów projektów i wzmacnia kapitał społeczny w społecznościach lokalnych.

Istotną dobrą praktyką jest również rozwijanie współpracy i sieciowania pomiędzy uniwersytetami ludowymi oraz innymi podmiotami. W ramach projektów realizowane są wspólne konferencje, festiwale, wizyty studyjne czy działania doradcze, które umożliwiają wymianę doświadczeń i wzajemne uczenie się instytucji. Funkcjonowanie ogólnopolskiej sieci uniwersytetów ludowych pozwala na koordynację działań, wspólne reprezentowanie środowiska oraz rozwój nowych inicjatyw partnerskich. Współpraca ta obejmuje również

kontakty międzynarodowe, zwłaszcza z uniwersytetami ludowymi w krajach skandynawskich, co sprzyja transferowi wiedzy i dobrych praktyk edukacyjnych.

Za dobrą praktykę można uznać także wykorzystywanie infrastruktury projektowej do tworzenia trwałych zasobów edukacyjnych. W wielu projektach powstawały pracownie warsztatowe, ogrody edukacyjne, pracownie rzemiosła czy inne przestrzenie dydaktyczne, które po zakończeniu projektu nadal służą prowadzeniu zajęć i rozwijaniu działalności uniwersytetów ludowych. Dzięki temu efekty projektów mają charakter długotrwały i mogą być wykorzystywane w kolejnych inicjatywach edukacyjnych.

Podsumowanie

Dotychczasowa realizacja Programu Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych wskazuje na wysoki poziom postępu rzeczowego oraz realne podstawy do osiągnięcia zakładanych wartości wskaźników w perspektywie do 2030 r. Większość beneficjentów deklaruje pełną lub niemal pełną realizację zaplanowanych rezultatów, a w istotnej części projektów wskaźniki zostały osiągnięte nawet szybciej niż zakładano. Sprzyja temu przede wszystkim doświadczenie organizacji prowadzących uniwersytety ludowe, odpowiednie zaplecze organizacyjne oraz duże zainteresowanie uczestników oferowanymi działaniami edukacyjnymi.

Jednocześnie analiza wskazuje na zróżnicowanie skuteczności projektów w zależności od poziomu doświadczenia realizujących je organizacji. Największą stabilnością i skutecznością charakteryzują się projekty prowadzone przez istniejące, doświadczone uniwersytety ludowe, natomiast większe wyzwania pojawiają się w projektach dotyczących tworzenia nowych instytucji, które równolegle muszą budować zaplecze organizacyjne i kadrowe. Wskazywane są również pewne czynniki systemowe, takie jak brak jednoznacznej definicji uniwersytetu ludowego czy zmienność warunków konkursowych, które mogą wpływać na spójność i tempo realizacji działań.

Wyniki badań potwierdzają także trafność przyjętych kierunków wsparcia. Projekty realizowane w ramach programu odpowiadają na potrzeby edukacyjne i społeczne społeczności lokalnych, szczególnie na terenach wiejskich i w mniejszych miejscowościach, gdzie uniwersytety ludowe pełnią rolę ważnych centrów aktywności edukacyjnej i społecznej. Jednocześnie trwałość osiągniętych rezultatów w największym stopniu zależy od potencjału organizacyjnego beneficjentów, ich zakorzenienia w środowisku lokalnym oraz zdolności do kontynuowania działań po zakończeniu finansowania.

3.2. Czynniki wpływające na osiągnięcie wskaźników²

Jak wynika z przeprowadzonych wywiadów pogłębionych, to **wewnętrzne czynniki** po stronie organizacji okazały się kluczowe dla powodzenia projektów. Przede wszystkim badani beneficjenci zwracali uwagę na skuteczne zarządzanie projektem. W wielu przypadkach koordynatorzy i zespoły projektowe były maksymalnie zaangażowane - na bieżąco rozwiązywano problemy, reagowano na potrzeby uczestników i utrzymywano elastyczną organizację zajęć. Beneficjenci podkreślali, że dobry podział ról w zespole i sprawna komunikacja sprzyjały realizacji celów. Za przykład wskazać można sytuację, w której jeden z uniwersytetów ludowych przyjął wyjątkowo partnerski model pracy z uczestnikami – kadra instruktorska pozostawała z nimi w bezpośrednim kontakcie, na „ty”, co tworzyło atmosferę zaufania i ułatwiało motywowanie słuchaczy do udziału w kursach. Doświadczenie i kompetencje kadry również wpłynęły pozytywnie na kwestię osiągania założonych celów. Część organizacji zatrudniała trenerów i animatorów z bogatym dorobkiem w edukacji dorosłych, inni zaś włączyli do projektów osoby nowe, ale szybko i na bieżąco doszkalane. Beneficjentka prowadząca uniwersytet dla kobiet zaznaczała, że jej zespół przez cały okres projektu podnosił własne kwalifikacje – trenerki uczestniczyły w kursach (np. terapii skoncentrowanej na rozwiązaniach, rękodzieła, florystyki), aby lepiej odpowiadać na potrzeby grupy docelowej.

Skuteczna okazała się być również struktura organizacyjna dostosowana do projektu – np. wyznaczenie koordynatora, instruktorów i osoby nadzorującej całość prac. Rozwiązanie to było skuteczne zwłaszcza w małych stowarzyszeniach gdzie wszyscy pracują zespołowo. Ponadto bardzo istotne było zaplecze edukacyjne i infrastrukturalne, jakim dysponowała organizacja. Ci beneficjenci bowiem, którzy posiadali własną lub wynajętą przestrzeń dostosowaną do zajęć, mogli bez przeszkód realizować bogaty program (przykładowo jedno stowarzyszenie dzięki dotacji urzęduło na swoim terenie salę warsztatową i pokoje gościnne w mobilnym domku, co pozwoliło prowadzić zjazdy weekendowe z zakwaterowaniem uczestników).

Ogólnie rzecz biorąc, beneficjenci wskazywali, że solidne podstawy wewnętrzne – zaangażowana kadra, sprawna organizacja i jasna wizja działania – sprzyjały osiągnięciu

² W ramach rozdziału udzielono odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

- Jakie czynniki wewnętrzne (związane z organizacjami, które otrzymały dofinansowanie) miały wpływ na poziom osiągnięcia wskaźników? W jaki sposób te czynniki wpływają na możliwość osiągnięcia wskaźników? Jaka jest siła wpływu?
- Jakie czynniki zewnętrzne (związane z warunkami, w których realizowane były zadania) miały wpływ na poziom osiągnięcia wskaźników? W jaki sposób te czynniki wpływają na możliwość osiągnięcia wskaźników? Jaka jest siła wpływu?
- Jakie rozwiązania należałoby zastosować, aby wzmocnić oddziaływanie czynników pozytywnych i zmitigować oddziaływanie czynników negatywnych?

sukcesów. Co ważne, projekty wpisywały się w misję i dotychczasowe doświadczenia organizacji. Warto również dodać, że respondenci wywiadów przeprowadzonych na potrzeby analizy case study podkreślali także dużą elastyczność organizacyjną uniwersytetów ludowych – zajęcia są często dopasowywane do dyspozycyjności uczestników (np. poprzez różne godziny spotkań, indywidualne konsultacje czy formy zdalne), co zwiększa dostępność oferty dla osób pracujących lub posiadających obowiązki rodzinne, a poprzez to sprzyja ogólnej skuteczności działań.

Powyższe wnioski potwierdzone zostały przez ekspertów oceniających wnioski. Ta grupa badanych potwierdziła bowiem rolę czynników wewnętrznych, dodając, że w niektórych przypadkach to właśnie brak takich atutów wewnętrznych stał się przyczyną trudności. Zwracano uwagę, że organizacje, które jedynie okazjonalnie zajmowały się edukacją dorosłych i nie znały specyfiki uniwersytetów ludowych, miały problemy z pełną realizacją wskaźników. Brak zrozumienia idei UL oraz nastawienie ukierunkowane głównie na pozyskanie grantu (bez długofalowego planu) to, zdaniem ekspertów, recepta na niepowodzenie. Ponadto eksperci wskazywali na pewne rozbieżność między przygotowaniem wniosku a wykonaniem - jeśli organizacja dysponowała osobą obeznaną we właściwym opracowywaniu projektu, ale nie dysponowała równie sprawnym zespołem wykonawczy, pojawiały się kłopoty we wdrażaniu zapisów projektu w życie.

Jeśli chodzi o **czynniki zewnętrzne**, beneficjenci wymieniali zarówno sprzyjające okoliczności, jak i pewne wyzwania płynące z otoczenia. Współpraca z samorządami lokalnymi okazała się dla wielu projektów ogromnym atutem. W kilku regionach władze gminne i powiatowe aktywnie wsparły uniwersytety ludowe – nie tyle finansowo (dotacje samorządowe były skromne lub symboliczne), ile organizacyjnie i promocyjnie. Na przykład jeden z nowych uniwersytetów ludowych w Małopolsce od początku działań w partnerstwie z samorządami - urzędnicy różnych szczebli pomagali w znalezieniu miejsca na działalność, obejmowali przedsięwzięcia patronatem, uczestniczyli w wydarzeniach UL. Starosta jednego z powiatów publicznie chwalił inicjatywę uniwersytetu ludowego na oficjalnych spotkaniach z organizacjami pozarządowymi, podkreślając wpływ tej formy edukacji na lokalną społeczność. Takie zainteresowanie ze strony władz niewątpliwie podniosło prestiż projektu i zwiększyło zaufanie społeczności. Inny beneficjent opowiadał, że w ramach współpracy samorządowej zapraszał lokalnych urzędników do udziału w zajęciach UL jako prelegentów – kilku burmistrzów i radnych poprowadziło w ten sposób wykłady dla słuchaczy, co było ciekawym doświadczeniem i zacieśniło więzi między sektorem obywatelskim a władzami.

Z ogółu wypowiedzi beneficjentów wyłania się tym samym obraz samorządów jako ważnych sojuszników. Niekiedy to właśnie dzięki projektom PWRUL urzędnicy dowiedzieli się, na czym

polega idea UL i coraz chętniej włączają te podmioty w różne lokalne inicjatywy (np. prosząc UL o zorganizowanie warsztatów podczas eventu gminnego, kierując grupy mieszkańców na kursy UL, itp.). Można zatem stwierdzić, że przychylne otoczenie instytucjonalne (samorządowe) bardzo pomagało w realizacji celów, a przynajmniej nie stwarzało barier administracyjnych. Żaden z beneficjentów nie zgłaszał poważnych problemów we współpracy z władzami – przeciwnie, wielu podkreślało wdzięczność za udostępnienie sal, nagłośnienie informacji o rekrutacji czy ułatwienia formalne.

Sytuacja społeczno-ekonomiczna regionu również wpływała na projekty, głównie przez determinowanie potrzeb edukacyjnych odbiorców. W projektach kierowanych do grup defaworyzowanych dostrzeżono ogromne niezaspokojone potrzeby, które uniwersytet ludowy mógł adresować. Przykładowo stowarzyszenie prowadzące UL dla osób doświadczających bezdomności i uzależnień zauważyło, że w ich środowisku brakowało okazji do rozwoju intelektualnego i społecznego – dominowało podejście pomocowe ograniczone do zaspokojenia podstawowych potrzeb. Projekt UL wypełnił tę lukę, oferując warsztaty i zajęcia poszerzające horyzonty tych osób.

Ogólny klimat społeczny po pandemii COVID-19 także miał znaczenie. Jak zaznaczali badani beneficjenci, ludzie byli spragnieni kontaktu, wspólnego działania i wyjścia z domu po okresach izolacji. Jeden z uniwersytetów ludowych startował właśnie tuż po ustąpieniu obostrzeń pandemicznych – początkowo musiał przenieść część aktywności do trybu online (co było trudnością, bo UL z definicji stawia na bezpośrednie relacje), ale potem, gdy tylko było to możliwe, uczestnicy tłumnie ruszyli na zajęcia stacjonarne. Tak więc pandemia z jednej strony chwilowo utrudniła realizację (lockdowny wymusiły odwołanie lub cyfryzację pewnych działań), ale z drugiej zwiększyła apetyty społeczności na udział w takich inicjatywach. Co ciekawe, w niektórych przypadkach pandemia stała się wręcz katalizatorem innowacji – skłoniła organizacje do odważnej decyzji zbudowania własnej bazy edukacyjnej. Jak wskazał jeden z badanych, w czasie pandemicznego zastoju jego stowarzyszenie zaczęło tworzyć osadę edukacyjną na posiadanym terenie - wybudowano infrastrukturę (sale, zaplecze noclegowe) i animowano wokół niej lokalną społeczność. Gdy obostrzenia zelżały, stowarzyszenie miało już gotowe, tętniące życiem miejsce – idealne do ulokowania tam nowego uniwersytetu ludowego. Dzięki temu projekt wystartował „z marszu” w przestrzeni, którą ludzie znali i współtworzyli, co znacznie ułatwiło osiągnięcie wyników i budowanie marki UL od zera w tymże regionie.

Inne czynniki zewnętrzne pojawiające się w wypowiedziach to uwarunkowania prawne i administracyjne. Większość beneficjentów nie wskazywała jednak, by krajowe przepisy czy biurokracja istotnie utrudniły realizację – poza koniecznością dostosowania się do wymogów

konkursu, co traktowano jako normalną procedurę. W jednym wywiadzie wspomniano co prawda, że obszar tematyczny projektu objęty był wieloma regulacjami prawnymi – beneficjentka musiała bowiem poruszać się w przepisach dotyczących ochrony zabytków – ale nie wiązało się to z faktycznymi barierami, raczej z koniecznością aktualizacji stosunkowo specjalistycznej wiedzy. Wspomniany został także kontekst wojny w Ukrainie - dla instytucji szkolącej w zakresie ochrony dziedzictwa, wojenne doświadczenia u naszych sąsiadów potwierdziły aktualność tematu i zwiększyły gotowość różnych podmiotów do uczestnictwa w szkoleniach (ludzie zrozumieli, że zagrożenie dla dóbr kultury nie jest abstrakcyjne). Można więc powiedzieć, że ogólne otoczenie społeczno-polityczne (pandemia, wojna, sytuacja gospodarcza) wpłynęło na projekty o tyle, że definiowało potrzeby i wyzwania, na które uniwersytety ludowe próbowały odpowiedzieć – tam, gdzie trafiły w sedno zapotrzebowania, odniosły sukces.

Eksperti oceniający wnioski w swoich uwagach szczególnie mocno podkreślali z kolei znaczenie stabilności finansowej w otoczeniu programu. Zewnętrznym czynnikiem, który wpłynął na losy wielu placówek UL, była dostępność (bądź brak) kontynuacji finansowania. Zauważano bowiem pewną prawidłowość, tj. organizacje, które otrzymały grant na utworzenie UL w pierwszym naborze, ale nie uzyskały kolejnego dofinansowania w kolejnym roku, często nie były w stanie dalej prowadzić placówki. Innymi słowy, brak drugiej transzy środków sprawił, że działalność uniwersytetu po zakończeniu pierwszego projektu wygasła. To spostrzeżenie łączy czynniki wewnętrzne i zewnętrzne - z jednej strony organizacje te nie przygotowały zawczasu planu B (działalności bez dotacji), z drugiej – system finansowania zewnętrznego okazał się dla nich kluczowy, a gdy go zabrakło, UL zawiesił aktywność. W kontekście programu PWRUL oznacza to, że nie wszędzie zapewniono dostateczną trwałość rezultatów. Poza tym, zdaniem tej grupy badanych, to pandemia była obiektywnym czynnikiem zewnętrznym utrudniającym realizację – dla wszystkich beneficjentów stanowiła bowiem istotne wyzwanie, wymagające szybkiego przestawienia się na tryb zdalny lub hybrydowy.

Kwestia ta podjęta została również w trakcie zogniskowanych wywiadów grupowych, podczas których respondenci również sformułowali szereg interesujących wniosków. Po pierwsze, w wypowiedziach uczestników FGI wyraźnie pojawia się znaczenie sieciowania pomiędzy uniwersytetami ludowymi oraz funkcjonowania ogólnopolskiego środowiska UL jako czynnika wpływającego na osiągnięcie wskaźników. Respondenci podkreślali, że udział w sieci uniwersytetów ludowych umożliwia wymianę doświadczeń, wzajemne doradztwo oraz wsparcie organizacyjne i merytoryczne. Dzięki temu młodsze lub mniej doświadczone podmioty mogą szybciej rozwijać ofertę edukacyjną i unikać błędów organizacyjnych. W

praktyce oznacza to, że współpraca międzyinstytucjonalna zwiększa zdolność organizacji do realizacji projektów i osiągnięcia wskaźników, szczególnie w przypadku nowych placówek.

Drugim dodatkowym czynnikiem jest transfer wiedzy i inspiracji z zagranicznych uniwersytetów ludowych, zwłaszcza z krajów skandynawskich. W kilku wypowiedziach pojawiały się odniesienia do wizyt studyjnych, współpracy z placówkami w Danii, Norwegii czy Finlandii oraz wykorzystywania tamtejszych doświadczeń w projektowaniu działań edukacyjnych w Polsce. Tego rodzaju współpraca wpływa pozytywnie na jakość oferty edukacyjnej oraz rozwój metod pracy z uczestnikami, co pośrednio zwiększa atrakcyjność projektów i ułatwia rekrutację uczestników, a tym samym realizację wskaźników.

Kolejnym elementem, który nie był szeroko eksponowany w analizie IDI, jest znaczenie samej idei pedagogiki grundtvigiańskiej jako czynnika przyciągającego uczestników i budującego trwałość działań. Respondenci zwracali uwagę, że uczestnicy często doceniają formułę uczenia się przez doświadczenie, wspólnotowość oraz praktyczny charakter zajęć. W efekcie uczestnicy często wracają na kolejne kursy lub angażują się w działania społeczne po zakończeniu zajęć. Wpływa to na utrzymanie wysokiego poziomu uczestnictwa i ułatwia osiągnięcie wskaźników dotyczących liczby uczestników i działań edukacyjnych.

Z analizy wyników FGI wynika także dodatkowy czynnik związany ze strukturą popytu na ofertę edukacyjną uniwersytetów ludowych. W wielu wypowiedziach pojawiała się obserwacja, że zainteresowanie kursami jest często większe niż liczba dostępnych miejsc. Oznacza to, że w wielu przypadkach ograniczeniem realizacji wskaźników nie jest brak uczestników, lecz raczej ograniczenia organizacyjne (np. liczba miejsc na kursach lub możliwości infrastrukturalne). W praktyce wskazuje to na duży potencjał dalszego rozwoju programu oraz możliwość zwiększania skali działań w przyszłości.

Dodatkowym elementem, który pojawił się w FGI, jest znaczenie nieformalnych mechanizmów wsparcia społecznego w społecznościach lokalnych. Respondenci wskazywali m.in. na spontaniczne organizowanie wspólnych dojazdów na zajęcia czy pomoc uczestników w dotarciu na warsztaty. Takie mechanizmy częściowo niwelują bariery logistyczne i komunikacyjne oraz zwiększają dostępność działań edukacyjnych, co pośrednio wspiera realizację wskaźników uczestnictwa.

Z przeprowadzonych wywiadów pogłębionych wynika ponadto, że w celu wzmocnienia oddziaływania czynników pozytywnych oraz ograniczenia wpływu czynników negatywnych respondenci wskazywali kilka możliwych kierunków działań. Jednym z najważniejszych jest wzmocnianie potencjału organizacyjnego beneficjentów poprzez działania szkoleniowe i doradcze skierowane do organizacji realizujących projekty. W szczególności wsparcia mogą

wymagać organizacje rozpoczynające działalność w formule uniwersytetu ludowego, które nie posiadają jeszcze odpowiedniego doświadczenia w prowadzeniu tego typu działań.

Istotne znaczenie ma również doprecyzowanie zasad funkcjonowania programu, w tym wyraźniejsze określenie standardów dotyczących działalności uniwersytetów ludowych. Pozwoliłoby to ograniczyć ryzyko realizacji projektów, które tylko częściowo wpisują się w ideę tej formy edukacji, a tym samym zwiększyć spójność działań realizowanych w ramach programu.

Respondenci wskazywali także na potrzebę zapewnienia większej stabilności systemu wdrażania programu, w tym przewidywalnych harmonogramów konkursów oraz odpowiednio długiego okresu realizacji projektów. Stabilne warunki funkcjonowania programu ułatwiłyby organizacjom planowanie działań oraz rozwijanie długofalowych inicjatyw edukacyjnych.

Podsumowanie

Analiza wyników badań wskazuje, że kluczowe znaczenie dla osiągnięcia wskaźników w projektach realizowanych w ramach PWRUL mają przede wszystkim czynniki wewnętrzne po stronie organizacji realizujących działania. Największy wpływ na skuteczność projektów mają kompetencje i zaangażowanie kadry, sprawne zarządzanie projektem, dobrze zorganizowana struktura zespołu oraz posiadane zaplecze infrastrukturalne. Istotną rolę odgrywa także zgodność realizowanych działań z misją i wcześniejszym doświadczeniem organizacji, co sprzyja stabilnej realizacji projektów i osiągnięciu zakładanych rezultatów.

Na realizację wskaźników wpływają również czynniki zewnętrzne, wśród których szczególne znaczenie ma współpraca z instytucjami lokalnymi, zwłaszcza samorządami, a także ogólna sytuacja społeczna i potrzeby edukacyjne społeczności lokalnych. W wielu przypadkach duże zainteresowanie ofertą uniwersytetów ludowych oraz wsparcie środowiska lokalnego sprzyjały realizacji działań i utrzymaniu wysokiej frekwencji uczestników.

Wyniki badań wskazują również, że ważnym czynnikiem wspierającym osiągnięcie rezultatów jest współpraca i sieciowanie pomiędzy uniwersytetami ludowymi oraz transfer wiedzy i dobrych praktyk, w tym inspiracji z zagranicznych modeli funkcjonowania tych instytucji. W tym kontekście szczególne znaczenie ma wzmocnienie potencjału organizacyjnego nowych beneficjentów oraz zapewnienie stabilnych i przewidywalnych warunków realizacji programu, które sprzyjają planowaniu długofalowych działań edukacyjnych.

3.3. Efekty wdrażania Programu³

Badani beneficjenci zgodnie wskazywali, że realizacja projektów przyczyniła się do upowszechnienia idei uniwersytetów ludowych – zarówno wśród lokalnej społeczności, jak i instytucji otoczenia. Dla wielu z nich jednym z celów projektu – obok działań edukacyjnych – była właśnie popularyzacja samej koncepcji UL, często mało znanej w danym regionie. W rezultacie dziś, po kilku latach trwania programu, beneficjenci obserwują znacznie większą rozpoznawalność marki „Uniwersytet Ludowy”. Przykładem może być wspomniana w jednym z wywiadów sytuacja z obszaru województwa warmińsko-mazurskiego, gdzie tamtejsze stowarzyszenie wspomina, że na początku mieszkańcy pytali, czym różni się uniwersytet ludowy od uniwersytetu trzeciego wieku (UTW) – panowało bowiem przekonanie, że to oferta tylko dla osób na emeryturze. Dzięki projektowi udało się stopniowo wytłumaczyć społeczności, na czym polega odmienność UL (edukacja nieformalna, międzypokoleniowa, holistyczna) i obecnie wiele osób docenia ofertę w tym obszarze. Beneficjenci promowali ideę UL na różne sposoby - oznaczali wszystkie materiały informacyjne logotypem programu i objaśnieniami, czym jest uniwersytet ludowy, rozmawiali o tym podczas lokalnych eventów, spotkań z władzami i w mediach społecznościowych. Niektórzy beneficjenci zaznaczali, że każde szkolenie rozpoczynało się od przedstawienia założeń programu i modelu UL, bo uczestnicy często w ogóle nie znali tych pojęć. Jak jednak podkreślano, obecnie to się zmieniło – kolejni chętni zgłaszają się już świadomi, czego mogą się spodziewać po UL, a informacje o ciekawych kursach roznoszą się pocztą pantoflową.

Rosnące zainteresowanie ze strony lokalnych władz i instytucji również jest zdaniem badanych beneficjentów wyraźnie odczuwalne. Jak wskazywano, zarówno kuratorzy oświaty, urzędnicy, jak i biznes lokalny w mniejszym lub większym stopniu zetknęli się w ostatnim czasie z działalnością UL i wyrażali zaciekawienie tym aspektem. W niektórych przypadkach, gdzie dzięki programowi powstał pierwszy uniwersytet ludowy, uwzględniano tę inicjatywę w

³ W ramach rozdziału udzielono odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

- W jakim stopniu wdrażane w PWRUL projekty przyczyniły się do:
 - uzyskania zrozumienia i uznania wartości idei uniwersytetów ludowych przez społeczeństwo oraz organy rządowe i samorządowe odpowiedzialne za system oświaty,
 - wzrostu zainteresowania proponowaną ofertą edukacyjną wśród potencjalnych odbiorców,
 - uregulowania statusu właścicielskiego obiektów, w których zlokalizowano placówki,
 - rozwiązania problemów z finansowaniem działalności programowej,
 - włączenia i wykorzystania w budowaniu społeczeństwa obywatelskiego potencjału i możliwości, jakie stwarza sprawdzona koncepcja wyższej szkoły ludowej, zwanej uniwersytetem ludowym,
 - zapewnienie środków na rozwój instytucjonalny działających uniwersytetów ludowych oraz na zwiększenie liczby placówek przez reaktywację wcześniej istniejących i tworzenie nowych placówek?
- Na czym polegały zmiany systemowe wdrażane w PWRUL? W jakie szersze kategorie można zakwalifikować zmiany systemowe wdrażane przez beneficjentów? Czy zmiany systemowe należące do poszczególnych kategorii różnią się skutecznością?
- Jakie są rzeczywiste efekty realizacji projektów, także te nieprzewidziane, dla uniwersytetów ludowych i innych dofinansowanych organizacji?
- Czy zmiany systemowe wypracowane w PWRUL utrzymują się po zakończeniu projektów?

rocznych podsumowaniach działań samorządu lokalnego – opowiadano publicznie o sukcesach UL, mimo że formalnie to przedsięwzięcie NGO, nie jednostki samorządowej. To pokazuje, że władze zaczęły postrzegać uniwersytety ludowe jako ważny element krajobrazu edukacyjnego regionu. Co więcej, jak zaznaczano w projektach brały udział osoby z różnych gmin i powiatów, które po powrocie do siebie promowały ideę UL oddolnie, opowiadając o swoich doświadczeniach. Kilku beneficjentów biorących udział w badaniu zorganizowało pod koniec projektów uroczyste podsumowania z udziałem władz lokalnych – dla samorządowców było to często pierwsze zetknięcie z żywą społecznością słuchaczy UL i wielu z nich było pod wrażeniem zmiany, jaka zaszła w uczestnikach.

Niektórzy beneficjenci przyznawali jednocześnie, że droga do zbudowania marki UL nie była łatwa – zwłaszcza tam, gdzie wcześniej ta idea kompletnie nie funkcjonowała. Należało zainicjować wiele działań promocyjnych i przeprowadzić proces cierpliwego tłumaczenia idei UL. Szczególnie trudne zadanie w tym obszarze dotyczyło obszarów wiejskich, których mieszkańcy nigdy wcześniej nie mieli styczności z tego rodzaju inicjatywami. Dopiero gdy rozpoczęły się konkretne kursy i wydarzenia, ludzie przekonali się, na czym polega działalność tego rodzaju podmiotów.

Również eksperci oceniający wnioski biorący udział w wywiadach pogłębionych w pełni potwierdzali te spostrzeżenia, mówiąc wręcz o „odrodzeniu” uniwersytetów ludowych w Polsce w ostatnich latach. Z ich perspektywy efekty programu PWRUL również są bardzo wyraźne - rozpoznawalność nazwy i koncepcji UL jest dziś znacznie większa niż przed 2018 rokiem. Eksperci działający w środowisku UL od dawna pamiętali bowiem czasy, gdy termin „uniwersytet ludowy” był mylony albo zupełnie nieznanym nawet w sektorze edukacji. Teraz zauważano, że samorządy, lokalne firmy, a nawet uczelnie wyższe coraz częściej chcą współpracować z uniwersytetami ludowymi. UL stały się widoczne, na co złożyły się zarówno działania promocyjne poszczególnych beneficjentów, jak i aktywność NIW, który nagłaśnia program. Podkreślano, że również istniejąca ogólnopolska sieć uniwersytetów ludowych zaczęła prężniej działać – organizowane są konferencje, spotkania branżowe, wymiana dobrych praktyk, co wszystko składa się na budowanie renomy UL jako pewnego nurtu edukacji obywatelskiej.

Wracając do wyników wywiadów z beneficjentami, zauważyć należy, że wszyscy zauważają wzrost zainteresowania wśród potencjalnych uczestników w porównaniu z okresem sprzed programu. Jak wskazywano, zanim powstał UL, ciężko było zrekrutować komplet uczestników. Jednak po kilku edycjach zajęć zmieniło się nastawienie społeczeństwa - teraz osoby chętne same zgłaszają chęć uczestnictwa, a na kolejne rekrutacje jest zwykle komplet uczestników wraz z listą rezerwową. Wielu beneficjentów podkreślało, że UL wypełnia pewną lukę –

proponuje kursy, jakich nie ma w ofercie komercyjnej ani publicznych placówek (np. nauka rękodzieła artystycznego, zajęcia z medycyny naturalnej, debaty obywatelskie dla osób po kryzysach bezdomności, itp.). Ta niszowość stała się atutem, gdyż po pierwsze przyciąga osoby naprawdę zmotywowane, po drugie czyni UL niewielką konkurencją dla innych instytucji (co sprzyja współpracy zamiast rywalizacji). Beneficjenci zwracali ponadto wielokrotnie uwagę, że najlepszą promocją są zadowoleni uczestnicy. Wielu nowych słuchaczy trafia do UL z polecenia znajomych czy rodziny, którzy wcześniej brali udział w organizowanych zajęciach. W małych społecznościach taka poczta pantoflowa jest kluczowa – stąd beneficjenci starali się dbać o dobrą opinię. To podejście sprawdziło się w praktyce, z edycji na edycję zainteresowanie rosło, a grupy uczestników zawiązywały się często jeszcze zanim oficjalnie ogłoszono nabory.

Z wypowiedzi zarówno beneficjentów, jak i ekspertów oceniających wnioski wynika ponadto, że projekty PWRUL przyniosły szereg istotnych efektów społecznych na poziomie lokalnym. Włączenie społeczne grup defaworyzowanych to jeden z najbardziej poruszających rezultatów. Beneficjenci opisywali przemiany, jakie zaszły w uczestnikach należących do grup zagrożonych marginalizacją – np. osoby doświadczające bezdomności, uzależnień czy długotrwałego bezrobocia. Dzięki udziałowi w zajęciach uniwersytetów ludowych zaczęli oni wychodzić z cienia, nabierając pewności siebie i poczucia sprawczości. W jednym z UL skierowanym do takiej mieszanej grupy (osoby z doświadczeniem wykluczenia obok członków społeczności lokalnej oraz pracowników podmiotów ekonomii społecznej) zaobserwowano bardzo widoczny proces przemiany uczestników. Początkowo nieśmiali i wycofani, z czasem ośmielili się zabierać głos publicznie – czy to podczas warsztatów obywatelskich, czy na forum lokalnym. Beneficjent opowiadał, że słuchacze zaczęli uczestniczyć w debatach oksfordzkich, dyskutować na tematy społeczne, a nawet polityczne, jak kwestie udziału w wyborach czy stosunek do migracji. Dla wielu z nich było to zupełnie nowe doświadczenie, które otworzyło im umysły i pozwoliło uwierzyć we własny potencjał intelektualny. Co więcej, część tych osób po zakończeniu kursu podjęła bardzo konkretne działania obywatelskie – na przykład wzięli udział w wyborach (choć wcześniej byli do tego sceptycznie nastawieni), czy też zaangażowali się aktywnie w działalność społeczną. Jedna z organizacji pochwaliła się, że mieszkańcy schroniska dla bezdomnych, którzy uczestniczyli w UL, pierwszy raz od lat poczuli się częścią społeczeństwa – i to do tego stopnia, że sami zaczęli organizować własne inicjatywy. W ramach projektów i tuż po nich słuchacze zakładali m.in. amatorskie zespoły artystyczne, grupy muzyczne, organizowali koncerty charytatywne czy akcje sprzątania zaniedbanych miejsc w swoich miejscowościach. Beneficjenci podkreślali przy tym, że uniwersytety ludowe w pewien sposób budują kapitał społeczny regionu -

absolwenci projektów stają się niekiedy lokalnymi liderami, kontynuując rozpoczęte działania społecznie.

Efekty społeczne objęły także integrację różnych grup wiekowych i środowiskowych. Uniwersytety ludowe tworzą przestrzeń, gdzie spotykają się ludzie, którzy normalnie nie mieliby okazji działać razem. Przykładem są międzypokoleniowe zespoły teatralne czy muzyczne powstałe w ramach projektów UL. W jednym z uniwersytetów ludowych zorganizowano teatr amatorski współpracujący z profesjonalistami, który przygotowuje przedstawienia o charakterze edukacyjnym i włączającym. W spektaklach tych występują wspólnie seniorzy, dorośli w średnim wieku, a nawet młodzież. Przedstawienia (utrzymane w lekkiej, wesołej konwencji) są pokazywane w różnych miejscach regionu, docierając z przekazem edukacyjnym do szerokiej publiczności. Ten teatr nie tylko integruje swoich członków – on także przyciąga kolejne osoby do społeczności UL. Jak zauważono, dzięki występom teatralnym wiele osób zainteresowało się działalnością uniwersytetu ludowego i dołączało na warsztaty czy kursy. Podobnie integracyjny charakter miały rodzinne koncerty muzyki ludowej organizowane przez inny UL – na widowni zasiadali wspólnie dziadkowie, rodzice, wnuki, wszyscy odkrywając tradycję i wspólnie spędzając czas. Takie wydarzenia pogłębiają więzi społeczne w lokalnej społeczności i budują pozytywny wizerunek uniwersytetu ludowego jako „miejsca dla każdego”.

W tym miejscu warto uzupełnić analizę o wniosek z analizy case study, w przypadku której wywiady pogłębione pozwoliły dodatkowo sformułować cenny wniosek. Wskazują one bowiem, że istotnym mechanizmem oddziaływania uniwersytetów ludowych jest praca w grupach silnie zróżnicowanych społecznie – obejmujących zarówno osoby z doświadczeniem wykluczenia społecznego, jak i liderów organizacji czy przedstawicieli przedsiębiorstw społecznych. W opinii respondentów taka różnorodność sprzyja uczeniu się poprzez wymianę doświadczeń życiowych oraz wzajemnej motywacji uczestników.

Na uwagę zasługują też efekty w postaci nowych więzi i sieci współpracy. Projekty UL często wymagały współdziałania różnych lokalnych podmiotów – organizacji pozarządowych, instytucji kultury, szkół, parafii, OSP itp. Beneficjenci relacjonowali, że w toku realizacji instytucje i służby, które wcześniej się nie znały, zaczęły współpracować przy projektach. Przykładem może być inicjatywa dotycząca ochrony dziedzictwa - organizatorzy musieli skoordynować działania właścicieli zabytków, strażaków, policjantów, muzealników i urzędników gminnych. Wspólne szkolenia sprawiły, że te środowiska nawiązały kontakt i wypracowały plan współpracy na wypadek sytuacji kryzysowych. Budowanie takich lokalnych koalicji to wymierny efekt społeczny programu - ludzie i instytucje zrozumieli, że mogą połączyć siły przy ważnych dla społeczności zadaniach.

Rozwój kompetencji życiowych i zawodowych u uczestników to kolejny efekt, podkreślany zwłaszcza przez beneficjentów skupionych na edukacji dorosłych. W projektach skierowanych do kobiet z terenów wiejskich panie zdobyły nowe umiejętności (np. rękodzielnicze, językowe, lideryskie), które pozwoliły im uwierzyć we własny rozwój i podjąć aktywność. Jak wskazywali badani, po ukończeniu kursu w UL uczestniczki niekiedy zakładały własne Koła Gospodyń Wiejskich w swoich wsiach – wcześniej brakowało im śmiałości, by to zrobić, a dzięki wsparciu w UL poczuły się na siłach. Inni absolwenci dołączyli do istniejących organizacji pozarządowych albo sami zasilili kadrę uniwersytetu ludowego (np. jedna z pań po kursie lideryskim została zatrudniona jako administratorka projektu, inne prowadzą warsztaty rękodzieła dla kolejnych grup). To pokazuje pewien efekt multiplikacji - UL szkoli nowych społeczników, którzy następnie angażują kolejnych obywateli do działania.

W aspektach bardziej „twardych” – np. zawodowych – również odnotowano korzyści. Niektóre projekty UL oferowały kursy doskonalące cenione na rynku (jak opiekun osób starszych, przewodnik turystyczny, kurs języka angielskiego). Uczestnicy tych szkoleń zdobyli certyfikaty czy umiejętności, które zwiększyły ich szanse na rynku pracy lub w prowadzeniu działalności gospodarczej.

Wiele projektów przyniosło też produkty i rezultaty służące całej społeczności lokalnej, co można zaliczyć do efektów społecznych o szerszym zasięgu. Przykładem jest wydanie publikacji z lokalnymi tradycjami kulinarnymi przez jeden z UL – książka z przepisami stworzona wspólnie z Kołem Gospodyń Wiejskich dokumentuje dziedzictwo regionu i trafiła w ręce wielu mieszkańców. Inny UL, dzięki inwestycjom z dotacji, odnowił lub zagospodarował przestrzeń, która teraz służy społeczności (np. odremontowana sala w starej szkole stała się miejscem spotkań i warsztatów otwartym dla różnych grup, a zagospodarowany park przy ośrodku UL został udostępniony mieszkańcom na imprezy integracyjne). Takie trwałe efekty materialne i instytucjonalne wzmacniają tkankę społeczną – mieszkańcy zyskali nowe miejsca i okazje do spotkań, wymiany międzypokoleniowej i kulturalnej.

Jednocześnie analiza case study pozwala dodać, że istotną częścią procesu edukacyjnego są elementy wspólnotowe towarzyszące zajęciom – wspólne wyjazdy, noclegi czy nieformalne rozmowy uczestników. Respondenci podkreślali, że to właśnie te sytuacje sprzyjają pogłębionej refleksji i budowaniu relacji, które wzmacniają efekty edukacyjne programów.

Kolejną ważną kategorią zmian systemowych były zmiany programowe i edukacyjne. Polegały one przede wszystkim na tworzeniu nowych programów kształcenia, rozwijaniu oferty edukacji pozaformalnej oraz dostosowywaniu metod pracy do potrzeb określonych grup

odbiorców. Projekty realizowane w ramach programu umożliwiały rozwijanie tematycznych ścieżek edukacyjnych oraz wprowadzanie nowych form zajęć warsztatowych i szkoleniowych. W wielu przypadkach działania te wynikały z wcześniejszej diagnozy potrzeb uczestników lub z doświadczeń organizacji w pracy z określonymi grupami społecznymi, co zwiększało ich trafność i skuteczność.

Jak również zwracali uwagę eksperci oceniający wnioski, Uniwersytety ludowe stały się dla mieszkańców godnym zaufania partnerem i przestrzenią do wspólnych inicjatyw – już nie tylko tych przewidzianych w projekcie. W wywiadach przytaczano przykłady, w których wokół UL zaczęto spontanicznie organizować dodatkowe wydarzenia społeczne, nieformalne spotkania czy akcje dobroczynne. UL bywa naturalnym gospodarzem lokalnych wigilii, jarmarków, festynów, zbiórek charytatywnych. To oznacza, że uniwersytet ludowy zakorzenił się w społeczności jako ważny punkt życia społecznego. Mieszkańcy chętnie współpracują z UL, gdyż postrzegają w nim miejsce otwarte i reagujące na potrzeby oddolne. Z kolei dla samorządów i innych instytucji obecność aktywnego UL w gminie to korzyść – eksperci zauważali, że gminy zaczynają postrzegać UL jako istotne uzupełnienie oferty kulturalno-edukacyjnej, co stabilizuje pozycję UL (władze widząc społeczną energię wokół UL, tym chętniej deklarują wsparcie w kolejnych latach). Takie sprzężenie zwrotne – społeczność korzysta i współtworzy UL, a UL umacnia swoją pozycję w społeczności – jest jednym z najbardziej wartościowych efektów programu, na co zwracano uwagę w trakcie wywiadów.

Cennych wniosków w analizowanych aspektach dostarczają również wyniki badania FGI. W szczególności w wypowiedziach uczestników FGI silniej wybrzmiewały mechanizmy praktycznego upowszechniania idei uniwersytetów ludowych oraz konkretne efekty społeczne powstające wokół realizowanych działań.

Respondenci zwracali bowiem uwagę, że popularyzacja idei uniwersytetu ludowego często wymagała systematycznej pracy informacyjnej i edukacyjnej skierowanej do społeczności lokalnych. W wielu przypadkach działania edukacyjne rozpoczynano od wyjaśnienia samej koncepcji uniwersytetu ludowego oraz jej odróżnienia od innych znanych form edukacji, takich jak uniwersytety trzeciego wieku. Istotnym elementem była także konsekwentna komunikacja tej idei w materiałach informacyjnych, podczas wydarzeń lokalnych oraz w bezpośrednim kontakcie z uczestnikami. Z czasem prowadziło to do stopniowego wzrostu świadomości społecznej – kolejne osoby zgłaszające się na zajęcia coraz częściej znały już charakter działalności uniwersytetu ludowego i miały określone oczekiwania wobec oferty edukacyjnej.

Z analizy wyników wywiadów FGI wynika również, że ważnym mechanizmem upowszechniania idei UL było oddziaływanie samych uczestników projektów. Osoby biorące udział w kursach często pochodziły z różnych miejscowości i po zakończeniu zajęć przekazywały informacje o swoich doświadczeniach w środowiskach lokalnych. Tego rodzaju oddolna promocja sprzyjała stopniowemu rozszerzaniu rozpoznawalności uniwersytetów ludowych w regionach oraz budowaniu zainteresowania wśród nowych grup odbiorców.

W wypowiedziach uczestników badań FGI silniej wybrzmiały także efekty społeczne projektów związane z aktywizacją obywatelską uczestników. W szczególności zwracano uwagę na przemiany zachodzące w osobach należących do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. Udział w działaniach edukacyjnych sprzyjał wzrostowi poczucia sprawczości, większej otwartości na udział w debatach publicznych oraz podejmowaniu inicjatyw społecznych w środowiskach lokalnych. W niektórych przypadkach uczestnicy po zakończeniu kursów angażowali się w działalność organizacji społecznych lub inicjowali własne działania obywatelskie.

Dodatkowym efektem wskazywanym w FGI była integracja różnych grup społecznych i pokoleniowych wokół działań uniwersytetów ludowych. W ramach projektów powstawały inicjatywy o charakterze kulturalnym i edukacyjnym, takie jak amatorskie zespoły artystyczne, wydarzenia muzyczne czy działania o charakterze międzypokoleniowym. Inicjatywy te nie tylko angażowały uczestników kursów, ale również przyciągały nowych odbiorców i wzmacniały rolę uniwersytetów ludowych jako miejsc spotkań i aktywności społecznej w społecznościach lokalnych.

Warto również podkreślić, że projekty realizowane w ramach programu sprzyjały powstawaniu nowych relacji i sieci współpracy pomiędzy różnymi podmiotami lokalnymi. W toku realizacji działań współpracę podejmowały organizacje pozarządowe, instytucje kultury, szkoły, służby publiczne czy przedstawiciele administracji lokalnej. Wspólne przedsięwzięcia oraz działania szkoleniowe sprzyjały budowaniu trwałych relacji między tymi środowiskami oraz wzmacniały lokalny kapitał społeczny.

Wypowiedzi uczestników FGI wskazują również na pojawianie się trwałych rezultatów projektów, które wykraczają poza sam okres ich realizacji. W niektórych przypadkach efektem działań były publikacje dokumentujące lokalne dziedzictwo kulturowe, zagospodarowanie przestrzeni służących społeczności lokalnej czy rozwój nowych inicjatyw edukacyjnych i kulturalnych. Tego rodzaju rezultaty przyczyniają się do trwałego zakorzenienia uniwersytetów ludowych w życiu społeczności lokalnych.

W tym miejscu warto ponadto zwrócić uwagę na wyniki badania ankietowego z uczestnikami działań UL. Wyniki te pokazują, że uczestnictwo w kursach i szkoleniach organizowanych przez Uniwersytety Ludowe przynosiło przede wszystkim korzyści o charakterze edukacyjnym i społecznym. Zdecydowana większość respondentów wskazała na zdobycie nowej wiedzy i praktycznych umiejętności – odpowiedź tę zaznaczyło 85,7% badanych, co potwierdza podstawową rolę Uniwersytetów Ludowych jako instytucji wspierających uczenie się przez całe życie.

Bardzo wyraźnie zaznaczyły się również efekty społeczne uczestnictwa w zajęciach. Aż 76,1% respondentów zadeklarowało nawiązanie nowych kontaktów towarzyskich lub zawodowych, a 69,1% wskazało na rozwinięcie swoich zainteresowań i pasji. Niemal połowa badanych (47,3%) podkreśliła także zwiększenie motywacji do dalszego kształcenia się.

Co istotne, zaledwie 0,3% badanych nie dostrzegało żadnych korzyści z tym związanych, co pozytywnie świadczy o użyteczności oferty Uniwersytetów Ludowych.

Wykres 2. Jakie korzyści uzyskał(a) Pan/Pani dzięki uczestnictwu w kursach i szkoleniach organizowanych przez Uniwersytety Ludowe?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonego badania ankietowego CAWI/CATI z ostatecznymi beneficjentami działań uniwersytetów ludowych, n=586.

Warto również odnieść się do kwestii utrzymywania się efektów wypracowanych efektów (czynniki wpływające na trwałość zostały już opisane w poprzedniej części opracowania). Jak wynika ze zogniskowanych wywiadów grupowych, w pierwszej kolejności trwałość wykazują zmiany o charakterze społecznym i edukacyjnym. Respondenci wskazywali, że uczestnicy kursów i warsztatów często pozostają w kontakcie z uniwersytetem ludowym również po zakończeniu projektu, angażując się w kolejne inicjatywy lub działania społeczne w swoich środowiskach. W wielu przypadkach powstają również nieformalne grupy współpracy, inicjatywy kulturalne czy działania obywatelskie, które są kontynuacją aktywności rozpoczętej w trakcie projektu. Oznacza to, że projekty przyczyniają się do trwałego wzmocnienia kapitału społecznego w społecznościach lokalnych oraz do rozwoju lokalnych liderów.

Trwałość wykazują także zmiany związane z rozwojem oferty edukacyjnej uniwersytetów ludowych. W wielu przypadkach program umożliwił wypracowanie nowych programów kształcenia, metod pracy oraz tematycznych ścieżek edukacyjnych, które są kontynuowane również po zakończeniu finansowania projektowego. Organizacje wykorzystują zdobyte doświadczenia oraz opracowane materiały dydaktyczne przy realizacji kolejnych inicjatyw edukacyjnych, co sprzyja utrzymaniu wypracowanych rozwiązań programowych.

W części przypadków utrzymują się oczywiście również rezultaty infrastrukturalne oraz organizacyjne projektów. Dotyczy to zwłaszcza sytuacji, w których w ramach programu doposażono pracownie warsztatowe, przygotowano przestrzenie edukacyjne lub zagospodarowano miejsca spotkań dla społeczności lokalnych. Powstała infrastruktura jest wykorzystywana także po zakończeniu projektów i umożliwia prowadzenie kolejnych działań edukacyjnych lub społecznych.

Jednocześnie respondenci wskazywali, że trwałość niektórych zmian systemowych jest ograniczona przez brak stabilnych źródeł finansowania działalności uniwersytetów ludowych. W wielu przypadkach realizacja projektów była możliwa przede wszystkim dzięki wsparciu w ramach programu PWRUL, a po jego zakończeniu organizacje muszą poszukiwać nowych źródeł finansowania, co nie zawsze pozwala na utrzymanie skali działań wypracowanej w trakcie projektu. W konsekwencji część inicjatyw może być kontynuowana w ograniczonym zakresie lub w formie pojedynczych działań.

Podsumowanie

Realizacja Programu Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych przyczyniła się do wyraźnego zwiększenia rozpoznawalności idei uniwersytetów ludowych oraz wzmocnienia ich roli w lokalnych społecznościach. Działania realizowane w ramach projektów sprzyjały popularyzacji tej formy edukacji, zarówno wśród mieszkańców, jak i przedstawicieli instytucji publicznych oraz organizacji lokalnych. W wielu regionach program umożliwił powstanie nowych inicjatyw edukacyjnych oraz rozwój istniejących uniwersytetów ludowych, co przełożyło się na wzrost zainteresowania oferowanymi formami kształcenia i aktywności społecznej.

Istotnym efektem programu są także zmiany społeczne zachodzące wśród uczestników działań edukacyjnych. Projekty przyczyniały się do wzmocnienia kompetencji społecznych, obywatelskich i zawodowych uczestników, zwiększania ich aktywności w życiu lokalnym oraz budowania poczucia sprawczości. Szczególnie widoczne było to w przypadku osób z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, które dzięki udziałowi w działaniach uniwersytetów ludowych częściej angażowały się w inicjatywy społeczne i obywatelskie.

Program przyczynił się również do wzmocnienia kapitału społecznego w społecznościach lokalnych poprzez integrację różnych grup wiekowych i środowiskowych oraz rozwój współpracy pomiędzy instytucjami i organizacjami działającymi na poziomie lokalnym. Uniwersytety ludowe stały się przestrzenią budowania relacji społecznych, wymiany doświadczeń oraz inicjowania nowych działań społecznych i kulturalnych.

3.4. Analiza systemu instytucjonalnego i organizacyjnego⁴

Analiza wywiadów pogłębionych przeprowadzonych z beneficjentami programu PWRUL, ekspertami oceniającymi wnioski oraz przedstawicielami instytucji zaangażowanych w jego wdrażanie wskazuje, że elementy systemu zarządzania i wdrażania programu są w większości oceniane pozytywnie i w dużym stopniu dostosowane do specyfiki projektów oraz organizacji realizujących działania w ramach programu. W opinii wielu respondentów regulaminy konkursów, procedury aplikowania oraz zasady oceny wniosków są przejrzyste i stosunkowo dobrze dopasowane do specyfiki organizacji pozarządowych realizujących projekty edukacyjne. Beneficjenci podkreślali, że wytyczne konkursowe są zrozumiałe, a sam system aplikowania umożliwia dostosowanie projektów do rzeczywistych potrzeb organizacji i społeczności lokalnych. Wskazywano również, że procedury rozliczania projektów oraz raportowania nie sprawiają większych trudności, szczególnie w przypadku organizacji posiadających doświadczenie w realizacji projektów finansowanych ze środków publicznych.

Respondenci pozytywnie oceniali również współpracę z instytucją wdrażającą program oraz wsparcie ze strony opiekunów projektów. Podkreślano, że pracownicy instytucji wdrażającej pozostają w stałym kontakcie z beneficjentami, udzielają wyjaśnień dotyczących procedur oraz wspierają organizacje w rozwiązywaniu pojawiających się problemów. W opinii części respondentów poziom organizacji konkursów oraz sposób komunikacji z organizacjami pozarządowymi jest w przypadku tego programu wyższy niż w wielu innych programach grantowych realizowanych w Polsce.

Respondenci zwracali także uwagę na kwestie związane z kryteriami oceny wniosków oraz dostępem do programu dla nowych organizacji. W opinii części rozmówców brak bardziej restrykcyjnych kryteriów dotyczących doświadczenia organizacji może prowadzić do sytuacji, w której do programu dopuszczane są podmioty nieposiadające odpowiedniego zaplecza merytorycznego lub organizacyjnego do prowadzenia działalności w formule uniwersytetu ludowego. Wskazywano, że wprowadzenie pewnych obostrzeń, takich jak wymóg

⁴ W ramach rozdziału udzielono odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

- Czy elementy systemu zarządzania i wdrażania Programu (np. regulaminy konkursów, zasady procesu aplikowania, kryteria oceny wniosków, proces oceny wniosków i podpisywania umów, ocena sprawozdań i rozliczanie projektów i inne) są dobrze przygotowane i adekwatne do specyfikacji projektów i beneficjentów?
- Czy należy wdrożyć usprawnienia lub alternatywne rozwiązania instytucjonalne w celu zapewnienia większej skuteczności i efektywności realizacji Programu? Jakie rozwiązania mogą przyczynić się do zwiększenia wydolności systemu instytucjonalnego?
- Jakie są główne bariery/ trudności w realizacji projektów z punktu widzenia beneficjentów? Jakie są główne bariery/ trudności w realizacji projektów z punktu widzenia pracowników NIW-CRSO?
- Które etapy „życia projektu” sprawiają największe trudności Beneficjentom, a które pracownikom NIW-CRSO? Z czego to wynika?
- Czy w systemie zarządzania i wdrażania Programu da się zidentyfikować „najsłabsze ogniwa” i/lub „wąskie gardła”? Jakie działania naprawcze należy zastosować w celu ich wyeliminowania?

wcześniejszego doświadczenia w działalności edukacyjnej lub społecznej, mogłoby przyczynić się do zwiększenia jakości realizowanych projektów.

Jednocześnie w wywiadach wskazywano na kilka elementów systemu, które mogą stanowić pewne wyzwania dla beneficjentów. Jednym z najczęściej wymienianych problemów były opóźnienia w przekazywaniu środków finansowych lub brak przewidywalnych terminów wypłat kolejnych transz dotacji. W sytuacji, gdy organizacje rozpoczynają realizację projektu przed otrzymaniem środków finansowych, konieczne jest finansowanie działań z własnych zasobów, co może stanowić istotne obciążenie dla mniejszych organizacji.

Z perspektywy instytucji wdrażającej wskazywano również na wyzwania organizacyjne związane z obsługą programu, w szczególności dużą liczbę beneficjentów przypadających na jednego pracownika odpowiedzialnego za nadzór nad projektami. W opinii respondentów zwiększenie liczby pracowników odpowiedzialnych za obsługę programu mogłoby poprawić efektywność systemu wdrażania oraz umożliwić bardziej indywidualne wsparcie dla organizacji realizujących projekty.

Warto również odnieść się do kwestii poszczególnych etapów „życia projektu”, które to są postrzegane jako różnie wymagające zarówno z perspektywy beneficjentów, jak i instytucji wdrażającej. W większości przypadków respondenci podkreślali, że realizacja działań projektowych przebiega stosunkowo sprawnie, natomiast większe trudności pojawiają się w obszarach związanych z organizacją procesu finansowania, dokumentacją projektową oraz rekrutacją uczestników.

Z perspektywy beneficjentów jednym z bardziej wymagających etapów jest rozpoczęcie realizacji projektu, szczególnie gdy informacja o przyznaniu dofinansowania pojawia się wcześniej niż faktyczne przekazanie środków finansowych. W takich przypadkach organizacje rozpoczynają działania projektowe, nie dysponując jeszcze środkami na ich realizację, co wymaga finansowania wydatków z własnych zasobów lub czasowego zaciągania zobowiązań finansowych. Opóźnienia w przekazywaniu pierwszych transz dotacji mogą utrudniać planowanie działań oraz generować dodatkowe obciążenia finansowe dla organizacji, zwłaszcza tych o mniejszym potencjale finansowym.

Respondenci wskazywali również na wyzwania związane z rekrutacją uczestników do działań edukacyjnych. W niektórych projektach znalezienie odpowiedniej liczby uczestników oraz utrzymanie ich zaangażowania przez cały okres realizacji działań wymaga dodatkowego wysiłku organizacyjnego i promocyjnego. Trudność tego etapu zależy w dużym stopniu od charakteru projektu, tematyki zajęć oraz specyfiki środowiska lokalnego, w którym realizowane są działania. W przypadku projektów wymagających aktywnego udziału

uczestników przez dłuższy czas proces rekrutacji może stanowić jeden z bardziej wymagających elementów realizacji projektu. Kolejnym etapem, który bywa wskazywany jako wymagający, jest przygotowanie dokumentacji sprawozdawczej i rozliczeniowej. Choć większość beneficjentów ocenia system raportowania jako przejrzysty, to zebranie pełnej dokumentacji projektowej oraz przygotowanie końcowych sprawozdań wymaga znacznego nakładu pracy organizacyjnej. Respondenci zwracali uwagę, że moment przejścia od realizacji działań do ich szczegółowego udokumentowania bywa najbardziej czasochłonnym etapem projektu.

Z perspektywy pracowników instytucji wdrażającej jednym z wyzwań jest obsługa dużej liczby beneficjentów w ramach programu. Respondenci wskazywali, że na jednego pracownika przypada stosunkowo duża liczba projektów, co może ograniczać możliwość indywidualnego wsparcia dla poszczególnych organizacji oraz wydłużać czas reakcji na pojawiające się pytania lub problemy. Zwiększenie liczby pracowników odpowiedzialnych za obsługę programu mogłoby usprawnić proces komunikacji z beneficjentami oraz poprawić efektywność nadzoru nad realizacją projektów.

Z kolei z perspektywy ekspertów oceniających wnioski wyzwaniem bywa oczywiście organizacja procesu oceny ofert. Wynika to między innymi z ograniczonej liczby ekspertów posiadających wiedzę na temat specyfiki uniwersytetów ludowych oraz z konieczności unikania potencjalnych konfliktów interesów w stosunkowo niewielkim środowisku instytucji działających w tym obszarze.

Warto również zwrócić uwagę na wyniki wywiadów FGI. Respondenci również zgodzili się, że podstawowe mechanizmy funkcjonowania programu – takie jak regulaminy konkursów, procedury aplikacyjne czy zasady rozliczania projektów – są zrozumiałe i możliwe do zastosowania przez organizacje pozarządowe realizujące działania edukacyjne. W szczególności doceniano fakt, że program został zaprojektowany jako instrument dedykowany uniwersytetom ludowym, co odróżnia go od wielu innych programów grantowych o bardziej ogólnym charakterze. Dzięki temu możliwe jest finansowanie działań typowych dla tej formy edukacji, takich jak długotrwałe kursy, warsztaty praktyczne czy działania społeczno-kulturowe, które nie zawsze wpisują się w standardowe modele projektów edukacyjnych.

Jednocześnie część respondentów w ramach wywiadów FGI wskazywała, że niektóre elementy systemu wdrażania programu mogłyby być w większym stopniu dopasowane do specyfiki działalności uniwersytetów ludowych. Dotyczy to zwłaszcza sytuacji nowych lub mniej doświadczonych organizacji, dla których proces przygotowania wniosku oraz późniejszego rozliczania projektu bywa wymagający pod względem organizacyjnym. W takich

przypadkach istotne znaczenie ma dostęp do wsparcia doradczego oraz jasnych wytycznych dotyczących przygotowania i realizacji projektów.

W wypowiedziach uczestników wywiadów grupowych pojawiały się również sugestie dotyczące potrzeby dalszego doprecyzowania niektórych kryteriów oceny projektów, tak aby jeszcze wyraźniej uwzględniały specyfikę modelu edukacji realizowanego przez uniwersytety ludowe. Wskazywano, że działania UL mają często charakter procesowy i opierają się na długofalowej pracy z uczestnikami oraz na budowaniu relacji społecznych, co nie zawsze łatwo ująć w standardowych wskaźnikach ilościowych.

Zwracano także uwagę na znaczenie sprawnej komunikacji pomiędzy instytucją zarządzającą programem a beneficjentami w trakcie realizacji projektów. Respondenci podkreślali, że możliwość konsultowania bieżących kwestii organizacyjnych czy rozliczeniowych ułatwia prawidłowe wdrażanie projektów i zmniejsza ryzyko błędów formalnych.

W opinii respondentów badań FGI możliwe jest ponadto wprowadzenie rozwiązań, które mogłyby zwiększyć skuteczność interwencji oraz wydolność organizacyjną. Jednym z najczęściej pojawiających się wątków była potrzeba zapewnienia większej stabilności funkcjonowania programu, w tym przewidywalności konkursów oraz możliwości planowania działań w dłuższej perspektywie. Respondenci podkreślali, że działalność uniwersytetów ludowych ma charakter procesowy i wymaga systematycznej pracy z uczestnikami, dlatego krótkoterminowa logika projektowa nie zawsze sprzyja utrzymaniu ciągłości działań. W opinii części badanych wprowadzenie bardziej stabilnych mechanizmów finansowania lub dłuższych okresów realizacji projektów mogłoby zwiększyć efektywność działań oraz umożliwić lepsze planowanie rozwoju instytucjonalnego placówek.

Drugim obszarem potencjalnych usprawnień jest wzmocnienie wsparcia merytorycznego dla organizacji realizujących projekty, co jednak wybrzmiało już w poprzednio analizowanym fragmencie.

W wypowiedziach pojawiała się również sugestia lepszego wykorzystania potencjału współpracy pomiędzy samymi uniwersytetami ludowymi. Respondenci podkreślali znaczenie środowiskowych form współpracy, takich jak sieciowanie instytucji, wymiana doświadczeń czy organizacja wspólnych spotkań i konferencji. Wzmocnienie tego typu mechanizmów mogłoby sprzyjać upowszechnianiu dobrych praktyk oraz zwiększać zdolność organizacji do realizacji projektów o większej skali i zasięgu.

Z kolei najczęściej powtarzającym się w wywiadach pogłębionych postulatem ze strony badanych beneficjentów było zapewnienie stabilnego, wystarczającego finansowania

uniwersytetów ludowych w kolejnych latach. Wszyscy beneficjenci wyrażali niepokój związany z obecną sytuacją – dotychczasowe edycje programu zapewniały istotne środki, natomiast na kolejny rok dostępny budżet jest znacząco niższy i przewidziano tylko konkurs roczny. Ci, którzy kończą właśnie projekty 2- czy 3-letnie, alarmowali, że cięcie finansowania może zahamować rozpęd, który udało się zbudować. Nowe uniwersytety ludowe, które dopiero zaczęły działalność dzięki programowi, są szczególnie wrażliwe na taki spadek dofinansowania. Nie mają jeszcze wypracowanych własnych dochodów ani ugruntowanej pozycji rynkowej, aby całkowicie oprzeć się na odpłatności uczestników. Beneficjenci tłumaczą, że dla wielu ich odbiorców bariera finansowa jest realna. UL-e celowo kierują ofertę do osób, których nie stać na komercyjne kursy, dlatego pełna odpłatność oznaczałaby wykluczenie tych grup. W związku z tym beneficjenci apelowali o utrzymanie (a nawet zwiększenie) finansowania publicznego dla uniwersytetów ludowych. Sugerowano przy tym, że powrót do formuły wieloletnich dotacji (np. na 3 lata, tak jak to było w pierwszych edycjach programu) bardzo pomógłby zapewnić ciągłość działań i rozwój placówek. Obecnie perspektywa rocznego, znacznie mniejszego grantu powoduje, że organizacje muszą ograniczać plany, rezygnować z części aktywności lub szukać innych źródeł na rynku – a to może podważyć zaufanie społeczności, która otrzymała pewne obietnice kontynuacji kursów. Beneficjenci postulują więc, aby program w przyszłości gwarantował bardziej przewidywalne i adekwatne do potrzeb środki, zwłaszcza dla nowo utworzonych UL. Zwracano przy tym uwagę, że kilka lat finansowania to minimum, by uniwersytet ludowy mógł nabrać samodzielności – zbudować markę, wypracować model częściowo odpłatnych usług, pozyskać lokalnych sponsorów. Dopiero w dalszym okresie można oczekiwać, że część kosztów udźwignie sam podmiot (niektórzy szacowali, że potrzebują 5–6 lat wsparcia, by móc wprowadzić znaczącą odpłatność od uczestników).

Kolejną rekomendacją wynikającą z doświadczeń beneficjentów jest wprowadzenie bardziej przejrzystych kryteriów i regulacji dotyczących statusu uniwersytetu ludowego. Ten postulat wybrzmiewa najsilniej w wypowiedziach ekspertów oceniających wnioski, ale wtórują im także niektórzy doświadczeni beneficjenci. Zamysłem w tym obszarze jest to, by ściślej zdefiniować, kto może posługiwać się nazwą „Uniwersytet Ludowy” i ubiegać o środki na jego działalność. Obecnie zdaniem badanych praktycznie każda organizacja pozarządowa może założyć w statucie placówkę typu UL i złożyć wniosek o dotację. To spowodowało, że pojawiły się pewne podmioty, z których część, niestety, nie planowała autentycznej działalności edukacyjnej w duchu UL, a jedynie chciała skorzystać z dostępnych funduszy. Proponowano więc ustanowienie formalnych regulacji lub akredytacji dla uniwersytetów ludowych – najlepiej na poziomie ustawowym. Zdaniem badanych powinny zostać jasno określone warunki, jakie musi spełniać instytucja, by móc posługiwać się nazwą uniwersytetu ludowego

(np. posiadanie określonego programu edukacyjnego, bazy lokalowej, zatrudnianie wykwalifikowanej kadry, odpowiedni okres działalności w obszarze edukacji dorosłych). Tego typu „twarde zapisy” pozwoliłyby odróżnić placówki rzeczywiście realizujące misję UL. Badani przyznawali jednocześnie, że stanowi to istotne wyzwanie legislacyjne, wymagające współpracy NIW, środowiska UL i decydentów politycznych, ale uważa się je za kluczowe dla przyszłości programu. Co ważne, część kroków w tym kierunku już się pojawiła – w tegorocznym regulaminie konkursu NIW wprowadzono bowiem wymóg, by organizacja ubiegająca się o dotację miała status uniwersytetu ludowego od co najmniej 5 lat lub była wcześniej beneficjentem PWRUL. To zaostrzenie kryteriów konkursowych beneficjenci przyjmują z aprobatą, uznając że odsiewa ono przypadkowe podmioty.

Jeśli chodzi o sam kształt merytoryczny programu badani oceniali, że obecne priorytety programowe są trafne i odpowiadają na realne potrzeby. Podkreślano, że nie ma potrzeby zmieniać celów czy obszarów tematycznych PWRUL, gdyż zostały one wypracowane w konsultacji ze środowiskiem i dobrze odzwierciedlają realne wyzwania. Beneficjenci z kolei zauważali pole do usprawnienia pewnych mechanizmów -jednym już omówionym jest finansowanie (wysokość i tryb przyznawania dotacji), drugim – promocja programu i wymiana doświadczeń. Kilku beneficjentów sygnalizowało bowiem, że brakowało im szerszej promocji idei UL na poziomie ogólnopolskim – większość działań promocyjnych musieli wykonać sami we własnym zakresie i za własne środki. Przydałaby się więc kontynuacja działań informacyjnych NIW (konferencje, publikacje, kampanie medialne popularyzujące osiągnięcia UL), aby dalej zwiększać zasięg oddziaływania idei. Ponadto beneficjenci chętnie widzieliby więcej możliwości spotkań i sieciowania między uniwersytetami ludowymi. Doceniają dotychczasowe zjazdy i szkolenia organizowane w ramach sieci UL – uważają, że wymiana dobrych praktyk bardzo ich wzmacnia. Rekomendowano, by w przyszłości program nadal wspierał integrację środowiska UL, być może poprzez dedykowany komponent szkoleniowy czy mentoringowy (np. bardziej doświadczone UL-e mogłyby pomagać nowym).

Na koniec warto podkreślić pewien postulat odnoszący się do uczestników UL, który przebiega z głosów beneficjentów - zachowanie unikalnego charakteru uniwersytetów ludowych. Beneficjentom zależy bowiem, by w przyszłości nikt nie próbował tej formuły sptycać czy sprowadzać wyłącznie do zwykłych kursów doszkalających. Uniwersytet ludowy to coś więcej niż szkolenie – to budowanie społeczności, to wychowanie obywatelskie, to kultywowanie tradycji i jednocześnie innowacyjne podejście do uczenia się przez całe życie. Beneficjenci deklarowali często, że będą kontynuować tę misję nawet mimo przeciwności, ale liczą na dalsze wsparcie programu i otoczenia instytucjonalnego.

Podsumowanie

Analiza systemu instytucjonalnego i organizacyjnego wdrażania programu wskazuje, że jego funkcjonowanie jest oceniane pozytywnie przez uczestników badania. Beneficjenci oraz przedstawiciele instytucji zaangażowanych w realizację programu podkreślają przede wszystkim przejrzystość zasad konkursowych, sprawną współpracę z instytucją zarządzającą oraz dostępność wsparcia merytorycznego w trakcie realizacji projektów. System wdrażania programu umożliwia organizacjom realizację działań edukacyjnych w stosunkowo elastyczny sposób, co sprzyja dostosowywaniu oferty uniwersytetów ludowych do potrzeb lokalnych społeczności.

Jednocześnie w trakcie badań zidentyfikowano kilka obszarów, które mogą wpływać na efektywność funkcjonowania systemu. Respondenci zwracali uwagę przede wszystkim na potrzebę większej stabilności organizacyjnej programu, w tym przewidywalności harmonogramów konkursów oraz odpowiednio długich okresów realizacji projektów. Wskazywano również na znaczenie doprecyzowania niektórych zasad funkcjonowania programu, w szczególności w zakresie definicji i standardów działalności uniwersytetów ludowych, co mogłoby sprzyjać większej spójności realizowanych działań.

Wyniki badań pokazują także, że istotnym elementem systemu instytucjonalnego jest współpraca pomiędzy różnymi podmiotami zaangażowanymi w rozwój uniwersytetów ludowych, w tym organizacjami realizującymi projekty, instytucją zarządzającą oraz środowiskiem eksperckim. Wzmacnianie tej współpracy oraz rozwijanie mechanizmów wymiany doświadczeń może w przyszłości przyczynić się do dalszego podnoszenia jakości realizowanych działań oraz skuteczności wdrażania programu.

3.5. Analiza odbioru działań PWRUL przez uczestników⁵

Wyniki badania ankietowego CAWI/CATI przeprowadzonego wśród ostatecznych beneficjentów działań uniwersytetów ludowych wskazują, że uczestnictwo w oferowanych zajęciach ma najczęściej charakter okazjonalny, ale jednocześnie widoczna jest istotna grupa osób angażujących się w działania w sposób regularny. Największy odsetek respondentów zadeklarował udział w zajęciach kilka razy w roku, na przykład raz na kwartał – odpowiedź tę wskazało 30,4% badanych. Może to świadczyć o tym, że oferta uniwersytetów ludowych jest często wykorzystywana w zależności od dostępności tematycznej lub potrzeb rozwojowych uczestników w danym okresie.

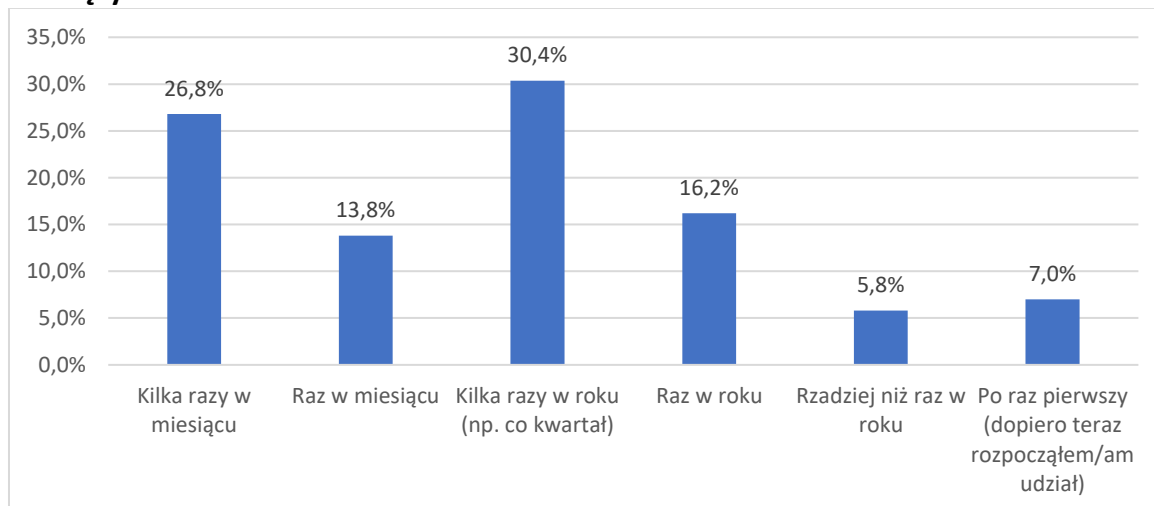
Jednocześnie relatywnie wysoki udział osób uczestniczących w zajęciach kilka razy w miesiącu (26,8%) wskazuje na istnienie grupy stałych beneficjentów, dla których uniwersytety ludowe stanowią ważny element regularnej aktywności edukacyjnej i społecznej.

Odpowiedzi wskazujące na sporadyczne uczestnictwo, czyli raz w roku lub rzadziej niż raz w roku, pojawiały się zdecydowanie rzadziej i łącznie dotyczyły niewielkiej części badanych. Jednocześnie uwagę zwraca fakt, że 7% respondentów zadeklarowało, iż udział w badanych zajęciach był dla nich pierwszym doświadczeniem z uniwersytetami ludowymi. Może to świadczyć o skuteczności działań promocyjnych lub poszerzaniu grona odbiorców, a także o potencjale do dalszego zwiększania liczby regularnych uczestników w przyszłości.

⁵ W ramach rozdziału udzielono odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

- Kto i jak często korzysta z oferty uniwersytetów ludowych? Jakie są bariery uczestnictwa?
- Jakie wartości dodane niesienie odbiorcom uczestnictwo w działaniach uniwersytetów ludowych? Jak obecność UL wpływa na społeczność lokalną?
- Jak uczestnicy działań UL oceniają ofertę kursów/szkoleń? Czy jest ona dla nich atrakcyjna? Czy wiedza i doświadczenie zdobyte dzięki partycypacji w działaniach UL jest wykorzystywana w życiu codziennym odbiorców?

Wykres 3. Jak często uczestniczy Pan/Pani w zajęciach (kursach, szkoleniach, wykładach, innych wydarzeniach) organizowanych przez Uniwersytety Ludowe w ciągu ostatnich 12 miesięcy?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonego badania ankietowego CAWI/CATI z ostatecznymi beneficjentami działań uniwersytetów ludowych, n=586.

Wyniki ankiety wskazują na bardzo wysoką ocenę działalności Uniwersytetu Ludowego przez uczestników zajęć. Wszystkie analizowane stwierdzenia uzyskały średnie oceny powyżej 4,4 w pięciostopniowej skali, co świadczy o dużym poziomie satysfakcji respondentów z oferty edukacyjnej oraz funkcjonowania instytucji.

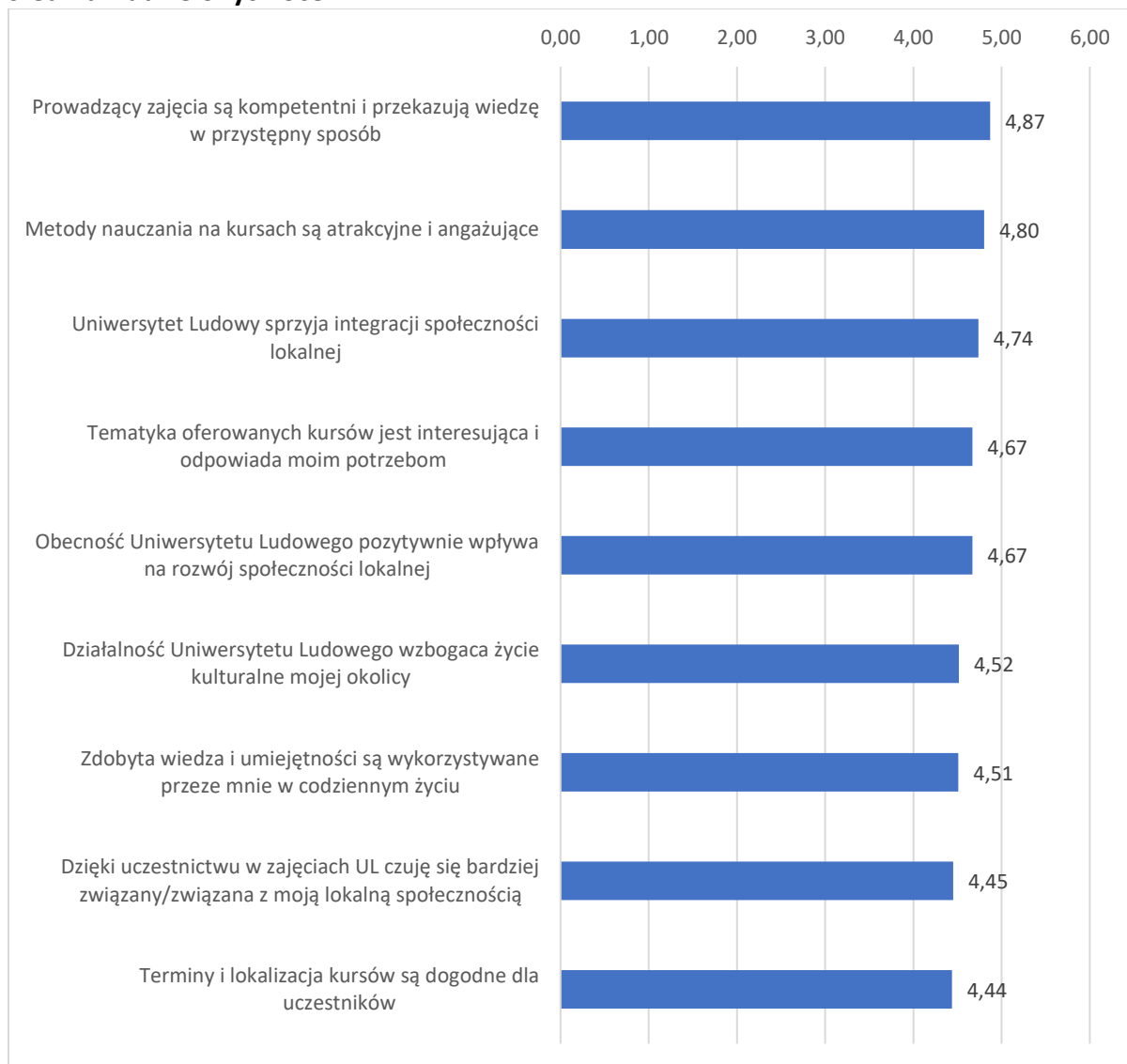
Najwyżej oceniony został poziom kompetencji prowadzących zajęcia oraz sposób przekazywania wiedzy – średnia ocena wyniosła 4,87. Wysoko oceniono również metody nauczania stosowane podczas kursów (4,80), które uczestnicy uznali za atrakcyjne i angażujące. Wskazuje to, że uczestnicy pozytywnie postrzegają zarówno jakość kadry dydaktycznej, jak i formę prowadzonych zajęć.

Bardzo dobre oceny uzyskały także aspekty związane z funkcjonowaniem Uniwersytetu Ludowego w środowisku lokalnym. Respondenci wskazali, że działalność tej instytucji sprzyja integracji społeczności lokalnej (4,74) oraz pozytywnie wpływa na jej rozwój (4,67). Również tematyka oferowanych kursów została oceniona jako interesująca i odpowiadająca potrzebom uczestników (4,67). Wysoką ocenę uzyskał również wpływ działalności Uniwersytetu Ludowego na życie kulturalne w okolicy (4,52).

Nieco niższe, choć nadal bardzo wysokie oceny, dotyczą praktycznego wykorzystania zdobytej wiedzy oraz wpływu uczestnictwa w zajęciach na więź z lokalną społecznością. Respondenci wskazali, że zdobyte umiejętności są wykorzystywane w codziennym życiu (4,51), a udział w

zajęciach sprzyja poczuciu większego związku z lokalną społecznością (4,45). Najniżej oceniono kwestie organizacyjne, takie jak terminy i lokalizacja kursów (4,44), jednak także w tym przypadku ocena pozostaje wysoka.

Wykres 4. Proszę ocenić, w jakim stopniu zgadza się Pan/Pani z poniższymi stwierdzeniami dotyczącymi Uniwersytetu Ludowego (1 = zdecydowanie nie, 5 = zdecydowanie tak) – średnia z udzielonych ocen

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonego badania ankietowego CAWI/CATI z ostatecznymi beneficjentami działań uniwersytetów ludowych, n=586.

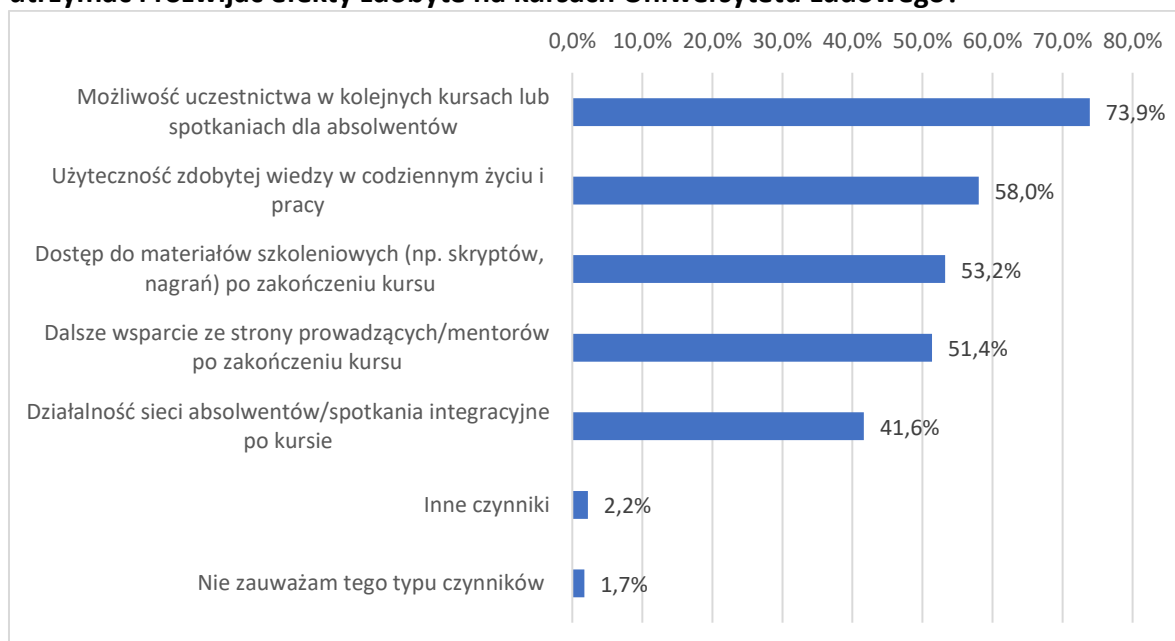
Wyniki ankiety wskazują, że zdaniem uczestników najważniejszym czynnikiem sprzyjającym utrzymaniu i dalszemu rozwojowi efektów zdobytych na kursach Uniwersytetu Ludowego jest

możliwość dalszego uczestnictwa w działaniach edukacyjnych. Aż 73,9% respondentów wskazało możliwość udziału w kolejnych kursach lub spotkaniach dla absolwentów jako element szczególnie wspierający utrwalanie zdobytej wiedzy i kompetencji. Oznacza to, że uczestnicy postrzegają edukację w ramach Uniwersytetu Ludowego jako proces ciągły, a nie jednorazowe doświadczenie szkoleniowe.

Drugim istotnym czynnikiem jest praktyczna użyteczność zdobytej wiedzy w codziennym życiu i pracy, na co wskazało 58,0% badanych. Wysoki odsetek odpowiedzi w tym obszarze sugeruje, że możliwość zastosowania zdobytych umiejętności w praktyce stanowi ważny element podtrzymywania efektów edukacyjnych. Ponad połowa respondentów zwróciła również uwagę na znaczenie dostępu do materiałów szkoleniowych po zakończeniu kursu (53,2%) oraz dalszego wsparcia ze strony prowadzących lub mentorów (51,4%). Wyniki te wskazują, że uczestnicy doceniają możliwość powrotu do treści szkoleniowych oraz kontaktu z kadrą dydaktyczną, co sprzyja utrwalaniu wiedzy i dalszemu rozwojowi kompetencji.

Istotną rolę w utrzymywaniu efektów edukacyjnych odgrywa również integracja uczestników po zakończeniu kursów. Działalność sieci absolwentów oraz spotkania integracyjne wskazało 41,6% respondentów, co pokazuje, że relacje społeczne oraz wymiana doświadczeń między uczestnikami są ważnym elementem wzmacniającym rezultaty udziału w kursach.

Wykres 5. Które z poniższych czynników według Pana/Pani pomagają lub pomogłyby utrzymać i rozwijać efekty zdobyte na kursach Uniwersytetu Ludowego?

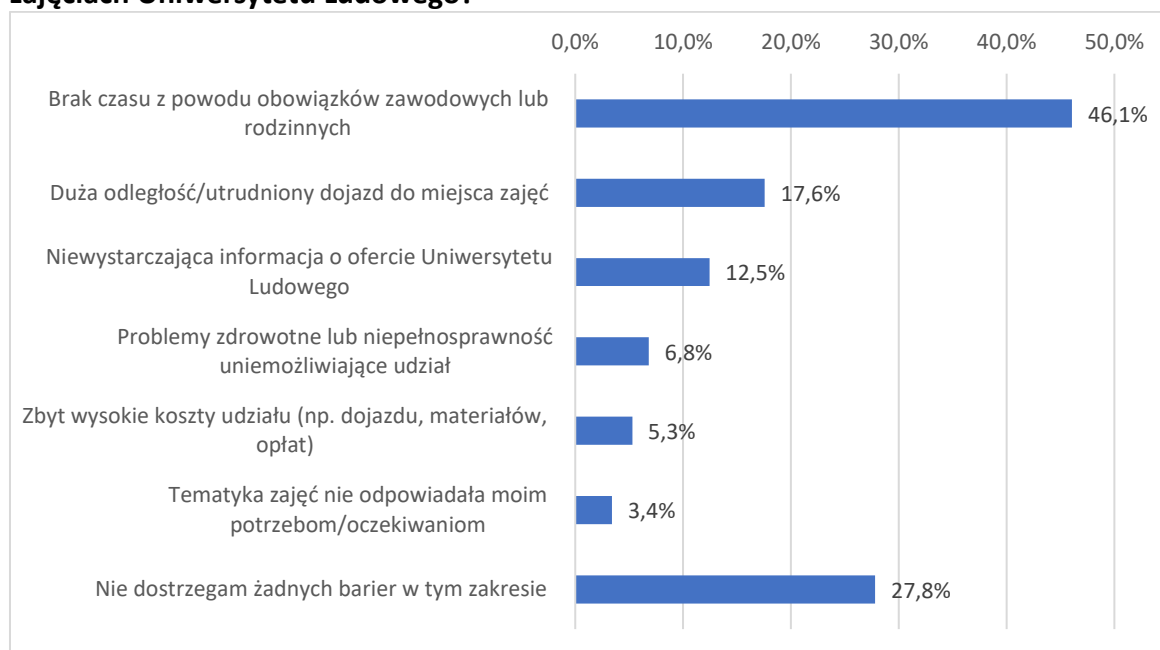

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonego badania ankietowego CAWI/CATI z ostatecznymi beneficjentami działań uniwersytetów ludowych, n=586.

Wyniki badania ankietowego z ostatecznymi beneficjentami działań uniwersytetów ludowych wskazują z kolei, że najczęstszą barierą ograniczającą udział w zajęciach Uniwersytetów Ludowych był brak czasu wynikający z obowiązków zawodowych lub rodzinnych, na co wskazało aż 46,1% respondentów. Jednocześnie istotna część badanych (27,8%) nie dostrzegała żadnych barier w uczestnictwie, co świadczy o dobrej dostępności oferty dla wielu ostatecznych beneficjentów.

Wśród pozostałych czynników ograniczających udział w zajęciach respondenci najczęściej wskazywali na dużą odległość lub utrudniony dojazd do miejsca zajęć (17,6%) oraz niewystarczającą informację o ofercie Uniwersytetu Ludowego (12,5%). Rzadziej pojawiały się natomiast bariery zdrowotne lub związane z niepełnosprawnością (6,8%) oraz koszty udziału (5,3%). Co istotne, najrzadziej wskazywanym wariantem (3,4%) było niedopasowanie tematyki zajęć względem oczekiwań, co potwierdza trafną ofertę Uniwersytetów Ludowych.

Wykres 6. Które z poniższych czynników ograniczały dotychczas Pana/Pani udział w zajęciach Uniwersytetu Ludowego?

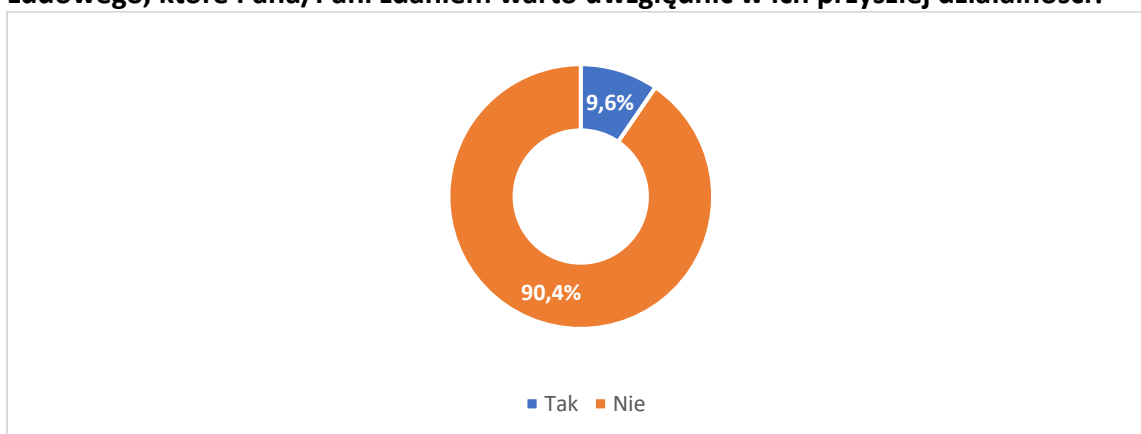
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonego badania ankietowego CAWI/CATI z ostatecznymi beneficjentami działań uniwersytetów ludowych, n=586.

Zdecydowana większość uczestników badania CAWI/CATI nie zgłaszała uwag ani sugestii dotyczących działalności Uniwersytetów Ludowych – brak takich wskazań zadeklarowało 90,1% respondentów. Może to świadczyć o wysokim poziomie satysfakcji z dotychczasowej oferty oraz sposobu organizacji kursów.

Nieliczna grupa respondentów (9,6%), która zdecydowała się przekazać swoje sugestie, formułowała je jednak w sposób spójny i konstruktywny. Wypowiedzi dotyczyły przede wszystkim potrzeby rozszerzenia i zintensyfikowania oferty edukacyjnej, w tym zwiększenia liczby kursów i warsztatów oraz organizowania większej liczby zajęć opartych na wymianie doświadczeń pomiędzy uczestnikami różnych kursów. Pojawiały się również postulaty wprowadzenia kursów podnoszących kwalifikacje i kompetencje zawodowe, co wskazuje na zapotrzebowanie części beneficjentów na bardziej praktyczny, rynkowy wymiar oferty.

Część uwag odnosiła się także do barier organizacyjnych. Respondenci zwracali uwagę na utrudniony dostęp do zajęć wynikający z odległości oraz na ograniczenia kontaktu wyłącznie do form zdalnych, podkreślając, że szczególnie starsze pokolenia preferują bezpośrednie formy spotkań. Wśród zgłaszanych sugestii pojawiła się również potrzeba zwiększenia dofinansowania dla organizatorów, co mogłoby przełożyć się na dalszy rozwój oferty i jej lepsze dopasowanie do potrzeb uczestników.

Wykres 7. Czy ma Pan/Pani jakieś uwagi, sugestie związane z kursami Uniwersytetu Ludowego, które Pana/Pani zdaniem warto uwzględnić w ich przyszłej działalności?

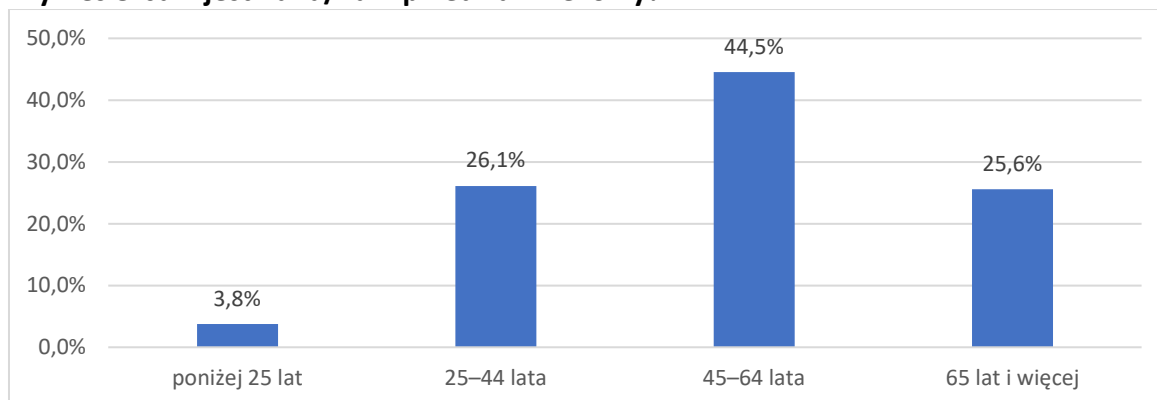

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonego badania ankietowego CAWI/CATI z ostatecznymi beneficjentami działań uniwersytetów ludowych, n=586.

Warto również zwrócić uwagę na wiek badanych beneficjentów ostatecznych działań uniwersytetów ludowych. Największy udział badanych przypadł bowiem na osoby w wieku 45-64 lata (ponad 44%) oraz na osoby starsze, tj. w wieku 65 lat i więcej (25,6%). Warto również zwrócić uwagę, że istotny udział przypadł ponadto na osoby w wieku 25-44 lata (aż 26,1%). Warto w tym miejscu dodać, że z analizy case study wynika, że stosunkowo duża reprezentacja uczestników w wieku średnim (ok. 40–50 lat) wynika z tego, że osoby te traktują udział w zajęciach jako możliwość rozwoju osobistego i realizacji własnych

zainteresowań. Podkreślano, że często dla tej grupy wiekowej dostępna oferta edukacji nieformalnej jest stosunkowo ograniczona (szczególnie poza większymi ośrodkami miejskimi).

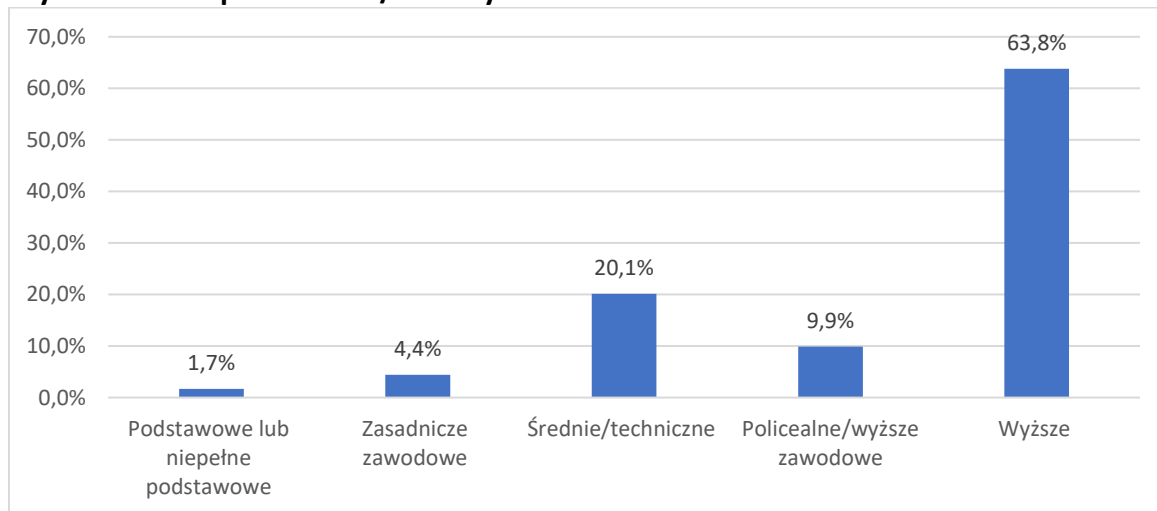
Wykres 8. Jaki jest Pana/Pani przedział wiekowy?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonego badania ankietowego CAWI/CATI z ostatecznymi beneficjentami działań uniwersytetów ludowych.

Co istotne, większość uczestników działań uniwersytetów ludowych posiada wykształcenie wyższe (blisko 64%). Zdecydowanie najniższy udział przypadł na osoby z wykształceniem podstawowym (zaledwie 1,7%).

Wykres 9. Jakiego posiada Pan/Pani wykształcenie?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonego badania ankietowego CAWI/CATI z ostatecznymi beneficjentami działań uniwersytetów ludowych.

Warto w tym miejscu odnieść się również do wyników badań o charakterze jakościowym (które jednak w znacznym stopniu pozostają zbieżne z przedstawionymi powyżej wnioskami z badania ilościowego). Analiza wywiadów pogłębionych przeprowadzonych z beneficjentami

programu PWRUL, ekspertami oceniającymi wnioski oraz przedstawicielami instytucji zaangażowanych w jego wdrażanie wskazuje, że z oferty uniwersytetów ludowych korzystają przede wszystkim osoby dorosłe zainteresowane rozwijaniem swoich kompetencji, aktywnością społeczną lub zdobywaniem nowych umiejętności praktycznych. W wielu przypadkach są to mieszkańcy mniejszych miejscowości i obszarów wiejskich, gdzie dostęp do edukacji pozaformalnej jest ograniczony. Respondenci wskazywali również, że w działaniach uniwersytetów ludowych uczestniczą osoby poszukujące możliwości rozwoju osobistego, aktywizacji społecznej lub nowych form spędzania czasu wolnego. Często są to osoby już zaangażowane w działalność lokalną, ale także osoby, które wcześniej nie uczestniczyły w podobnych inicjatywach edukacyjnych.

Częstotliwość uczestnictwa w działaniach uniwersytetów ludowych jest zróżnicowana i zależy przede wszystkim od charakteru oferowanych zajęć. W wielu przypadkach uczestnicy biorą udział w cyklicznych warsztatach, kursach lub szkoleniach trwających kilka tygodni lub miesięcy. Niektóre osoby uczestniczą w pojedynczych wydarzeniach, takich jak spotkania, seminaria czy warsztaty tematyczne, natomiast inni angażują się w działania w sposób bardziej długofalowy, uczestnicząc w kolejnych edycjach zajęć lub w różnych formach aktywności oferowanych przez daną organizację.

Respondenci wskazywali również na pewne bariery utrudniające uczestnictwo w działaniach uniwersytetów ludowych. Jedną z nich jest ograniczona dostępność czasowa potencjalnych uczestników, szczególnie w przypadku osób pracujących lub posiadających obowiązki rodzinne (co pozostaje w zbieżności z przedstawionymi powyżej wynikami badania ankietowego). Istotną barierą bywa także odległość od miejsca realizacji zajęć, zwłaszcza na obszarach wiejskich lub w regionach o słabiej rozwiniętej infrastrukturze transportowej. W niektórych przypadkach ograniczeniem może być także niski poziom wiedzy o istnieniu uniwersytetów ludowych i ich ofercie edukacyjnej, co powoduje, że część potencjalnych odbiorców nie jest świadoma możliwości udziału w oferowanych działaniach.

Uczestnictwo w działaniach uniwersytetów ludowych przynosi odbiorcom szereg wartości dodanych, które wykraczają poza bezpośrednio efekty edukacyjne. Respondenci podkreślali przede wszystkim rozwój kompetencji społecznych i obywatelskich uczestników, wzmocnienie ich pewności siebie oraz zwiększenie aktywności w życiu społecznym i lokalnym. Udział w zajęciach sprzyja także nawiązywaniu nowych relacji społecznych oraz budowaniu poczucia wspólnoty wśród uczestników. W wielu przypadkach działania uniwersytetów ludowych pełnią funkcję integrującą lokalne społeczności oraz stwarzają przestrzeń do spotkań, wymiany doświadczeń i wspólnej aktywności.

Obecność uniwersytetów ludowych w środowiskach lokalnych wpływa również na rozwój kapitału społecznego. Organizacje prowadzące uniwersytety ludowe często współpracują z innymi instytucjami lokalnymi, takimi jak samorządy, instytucje kultury czy organizacje społeczne, co sprzyja rozwijaniu lokalnych inicjatyw i wzmacnianiu sieci współpracy. Dzięki temu uniwersytety ludowe mogą pełnić rolę lokalnych ośrodków aktywności edukacyjnej i społecznej, które wspierają rozwój społeczności i zwiększają zaangażowanie mieszkańców w działania na rzecz wspólnego dobra.

Respondenci wskazywali również, że uczestnicy działań uniwersytetów ludowych zazwyczaj bardzo pozytywnie oceniają oferowane kursy i szkolenia. Oferta edukacyjna jest postrzegana jako atrakcyjna przede wszystkim dlatego, że jest praktyczna, dostosowana do potrzeb uczestników oraz prowadzona w mniej formalnej atmosferze niż tradycyjne formy edukacji. Uczestnicy doceniają możliwość zdobywania nowych umiejętności, rozwijania zainteresowań oraz uczenia się poprzez doświadczenie i praktyczne działania.

W opinii respondentów wiedza i doświadczenia zdobyte podczas uczestnictwa w działaniach uniwersytetów ludowych są często wykorzystywane w życiu codziennym. Dotyczy to zarówno umiejętności praktycznych zdobytych podczas warsztatów i szkoleń, jak i kompetencji społecznych, takich jak współpraca, komunikacja czy większa aktywność obywatelska. Uczestnictwo w działaniach uniwersytetów ludowych może także inspirować uczestników do podejmowania nowych inicjatyw społecznych, rozwijania własnych projektów lub większego zaangażowania w życie lokalnej społeczności.

Warto również przytoczyć jeden z wniosków który wybrzmiał w trakcie wywiadów grupowych. Respondenci ocenili bowiem, że atrakcyjność oferty wynika także z jej unikatowości. W wielu przypadkach uniwersytety ludowe proponują zajęcia, które nie są dostępne w innych instytucjach edukacyjnych lub komercyjnych, np. warsztaty rzemiosła tradycyjnego, zajęcia związane z lokalnym dziedzictwem kulturowym czy kursy rozwijające kompetencje społeczne i obywatelskie. Dzięki temu oferta ta trafia do osób poszukujących alternatywnych form edukacji i rozwoju osobistego. Respondenci podkreślali również znaczenie atmosfery panującej podczas zajęć. Uczestnicy często wskazują na przyjazny, wspólnotowy charakter działań uniwersytetów ludowych, który sprzyja budowaniu relacji i poczucia przynależności do grupy. To właśnie atmosfera oraz możliwość spotkania ludzi o podobnych zainteresowaniach są często wskazywane jako jeden z najważniejszych powodów, dla których uczestnicy wracają na kolejne zajęcia.

Podsumowanie

Odbiór działań realizowanych w ramach Programu Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych przez uczestników jest zdecydowanie pozytywny. Uczestnicy wysoko oceniają zarówno jakość prowadzonych zajęć, jak i atmosferę towarzyszącą udziałowi w działaniach edukacyjnych. Szczególnie doceniane są praktyczny charakter zajęć, możliwość zdobywania nowych umiejętności oraz bezpośredni kontakt z prowadzącymi i innymi uczestnikami. W wielu przypadkach udział w działaniach uniwersytetów ludowych był postrzegany nie tylko jako forma edukacji, lecz także jako okazja do rozwoju osobistego, integracji społecznej oraz aktywnego spędzania czasu.

Wyniki badań wskazują również, że uczestnicy dostrzegają realne korzyści wynikające z udziału w projektach, takie jak rozwój kompetencji, poszerzenie wiedzy, wzrost pewności siebie czy nawiązywanie nowych relacji społecznych. Dla części osób szczególnie ważne było poczucie wspólnoty oraz możliwość uczestniczenia w działaniach, które wzmacniają ich aktywność społeczną i obywatelską. W wielu przypadkach uczestnicy deklarowali chęć ponownego udziału w działaniach uniwersytetów ludowych oraz polecenia ich innym osobom.

Jednocześnie wyniki badań wskazują, że wysoki poziom satysfakcji uczestników wynika w dużej mierze z dopasowania oferty edukacyjnej do potrzeb lokalnych społeczności oraz z otwartego i inkluzywnego charakteru działań realizowanych przez uniwersytety ludowe. Dzięki temu inicjatywy te są postrzegane jako wartościowa i potrzebna forma aktywności edukacyjnej i społecznej, szczególnie w mniejszych miejscowościach i na obszarach o ograniczonym dostępie do podobnych form wsparcia.

4. Wnioski i rekomendacje

Tabela 2. Wnioski i rekomendacje

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia	Termin
1.	Z przeprowadzonych badań wynika, że w części projektów pojawiają się wątpliwości dotyczące zakresu pojęcia uniwersytetu ludowego oraz stopnia, w jakim realizowane działania odpowiadają idei tej formy edukacji. Wskazywano, że brak jednoznacznej definicji może prowadzić do zróżnicowania jakości projektów oraz do sytuacji, w których program traktowany jest głównie jako źródło finansowania działalności organizacji, a nie jako narzędzie rozwoju uniwersytetu ludowego. Jednocześnie respondenci podkreślali, że większość	Zaleca się rozważyć doprecyzowanie w dokumentacji konkursowej podstawowych elementów definiujących działalność uniwersytetu ludowego, np. poprzez opis kluczowych cech tej formy edukacji, takich jak długofalowy charakter działań, uczenie się przez doświadczenie, budowanie wspólnoty czy powiązanie działań z potrzebami społeczności lokalnej. Dodatkowo, w celu wzmocnienia jakości	NIW-CRSO, KPRM	Rozważenie wprowadzenia krótkiego opisu lub zestawu ogólnych standardów w regulaminach konkursów lub materiałach informacyjnych programu, bez konieczności zmiany konstrukcji samego programu czy systemu oceny wniosków. Uzupełnienie o opis i operacjonalizację wymogu stażu/partnerstwa dla nowych uniwersytetów ludowych (z doprecyzowaniem rodzaju „pieczy stażu partnerstwa” w regulaminach konkursów) oraz przygotowanie i	IV kwartał 2026 r.

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia	Termin
	beneficjentów realizuje działania zgodne z założeniami programu, dlatego ewentualne zmiany powinny mieć charakter porządkujący ten aspekt.	i spójności działań, zaleca się uwzględnienie obowiązkowego stażu/partnerstwa (asystencji) dla podmiotów tworzących nowe uniwersytety ludowe oraz rozwinięcia transparentnego systemu akredytacji i certyfikacji identyfikującego Uniwersytety Ludowe.		uzgodnienie założeń systemu akredytacji/certyfikacji (w tym trybu, kryteriów i ewentualnego gremium).	
2.	Wyniki badań wskazują, że poziom doświadczenia organizacji realizujących projekty ma istotny wpływ na przebieg ich realizacji oraz osiąganie zakładanych rezultatów. Projekty prowadzone przez doświadczone uniwersytety ludowe charakteryzują się	Zaleca się rozważyć wzmocnienie elementów wsparcia informacyjnego i doradczego skierowanego do nowych beneficjentów programu w pierwszym okresie realizacji projektów, co	NIW-CRSO	Rozważenie przygotowania krótkiego webinarium, materiału informacyjnego lub spotkania on-line dla nowych beneficjentów programu, które poprowadzą pracownicy NIW-CSRO lub	IV kwartał 2026 r.

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia	Termin
	<p>zazwyczaj większą stabilnością i sprawniejszą organizacją działań, natomiast organizacje rozpoczynające działalność w tej formule mogą potrzebować dodatkowego wsparcia w pierwszym okresie realizacji projektów.</p>	<p>mogłoby ograniczyć ryzyko błędów oraz wspierać podniesienie jakości działań edukacyjnych w nowych Uniwersytetach Ludowych. Ponadto sugeruje się rozszerzenie wsparcia również na etap składania wniosków (webinarium dla wnioskodawców) oraz uzupełnienia działań o rozwój kompetencji kadry zarządzającej i sukcesji (szkolenia dla liderów oraz osób odpowiedzialnych za zarządzanie).</p>		<p>przedstawiciele środowiska uniwersytetów ludowych. Rozważenie prowadzenia wsparcia w formule webinarium dla wnioskodawców przed złożeniem wniosku oraz w postaci cyklu spotkań wdrożeniowych dla nowych beneficjentów po ogłoszeniu wyników (w tym elementów dot. rozliczeń i kontroli), połączonych z mentoringiem/sieciowaniem z bardziej doświadczonymi uniwersytetami ludowymi.</p>	

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia	Termin
3.	Respondenci badań wskazywali, że jednym z czynników utrudniających długofalowe planowanie działań jest ograniczona przewidywalność harmonogramów kolejnych konkursów oraz relatywnie krótkie okresy między ogłoszeniem naboru a rozpoczęciem realizacji projektów. Jednocześnie beneficjenci podkreślali, że stabilność finansowania i możliwość planowania działań w dłuższej perspektywie sprzyjają rozwojowi uniwersytetów ludowych oraz utrzymaniu ciągłości działań edukacyjnych.	Zaleca się rozważyć wcześniejsze komunikowanie planowanych terminów kolejnych naborów w ramach programu, co mogłoby ułatwić organizacjom przygotowanie projektów oraz planowanie działań edukacyjnych. Zaleca się również rozważenie przywrócenia dłuższej perspektywy finansowania (preferencyjnie 3-letniej) oraz ograniczenia ryzyk wynikających z przesunięć harmonogramu i przerw	NIW-CRSO	Rozważenie publikowania orientacyjnego harmonogramu naborów na stronie programu lub w materiałach informacyjnych NIW-CRSO, np. w formie rocznego lub dwuletniego planu konkursów. Rekomenduje się również utrzymanie stałego kalendarza naborów w kolejnych latach oraz – gdzie to możliwe – powrót do dwu-/trzyletnich okresów realizacji projektów. Dodatkowo zalecana jest analiza zasad kwalifikowalności wydatków i/lub skrócenie procesu kontraktacji, tak aby	IV kwartał 2026 r.

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia	Termin
		<p>pomiędzy ogłoszeniem naboru, podpisaniem umowy i rozpoczęciem realizacji (w szczególności w kontekście ponoszenia wydatków przed podpisaniem umowy – brak możliwości refundacji).</p>		<p>ograniczyć koszty ponoszone przed podpisaniem umów.</p>	
4.	<p>Analiza wykazała, że o trwałości uniwersytetu ludowego nie świadczy wyłącznie realizacja jednego programu dotacyjnego - kluczowe znaczenie mają działania zwiększające stabilność instytucjonalną, w tym dywersyfikacja źródeł finansowania oraz utrzymanie zasobów organizacyjnych (np.</p>	<p>Zaleca się rozważyć wprowadzenie mechanizmów premiujących organizacje posiadające strategie zapewnienia trwałości działalności uniwersytetu ludowego, w tym dywersyfikujące finansowanie (np. działalność odpłatna,</p>	NIW-CRSO	<p>Rozważenie dodania do kryteriów wyboru ofert dodatkowych punktów za udokumentowaną strategię trwałości (plan stabilizacyjny) i dywersyfikację źródeł, jak i dodanie elementów oceny „twardych” wskaźników stabilności (np. utrzymanie etatów) w okresie trwałości.</p>	IV kwartał 2026 r.

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia	Termin
	etatów) po zakończeniu dofinansowania.	pozyskiwanie środków z innych funduszy) oraz deklarujące utrzymanie kluczowych zasobów (np. etatów) w okresie trwałości.		Jednocześnie uzupełnić należy wytyczne w obszarze dowodów, które uznawane będą za wystarczające w tym obszarze.	
5.	Analiza realizacji wskaźników Programu wskazuje, że w największym stopniu osiągnię i przekraczane są wskaźniki związane z działalnością edukacyjną, szkoleniową, promocyjną oraz współpracą i sieciowaniem uniwersytetów ludowych, natomiast niższy poziom realizacji dotyczy wskaźników o charakterze infrastrukturalnym i instytucjonalnym, w szczególności liczby miejsc noclegowych, liczby	W kolejnych edycjach Programu zasadne jest profilowanie konkursów oraz przypisanych do nich wskaźników w taki sposób, aby były one lepiej dopasowane do specyfiki projektów oraz potrzeb uniwersytetów ludowych. Dotyczy to w szczególności wskaźników infrastrukturalnych, takich jak liczba miejsc noclegowych, dla których	NIW-CRSO	Dalsza bieżąca analiza dotychczasowej realizacji wskaźników w celu weryfikacji realności osiągnięcia ich wartości docelowych w obecnej formule Programu. Na tej podstawie możliwe będzie dostosowanie wartości docelowych wskaźników, zmiana sposobu ich pomiaru lub ewentualne przesunięcie większego nacisku na realizację określonych	IV kwartał 2026 r.

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia	Termin
	nowych miejsc pracy czy liczby uniwersytetów objętych wsparciem. Wskazuje to na potrzebę lepszego dopasowania wskaźników do specyfiki projektów i realnych możliwości beneficjentów.	należy rozważyć weryfikację zasadności lub zmianę sposobu pomiaru.		działań w ramach udzielanego wsparcia. Działania te powinny zostać uwzględnione na etapie aktualizacji dokumentacji programowej lub przygotowywania kolejnych edycji konkursów, tak aby wskaźniki lepiej odzwierciedlały rzeczywiste potrzeby i możliwości rozwoju uniwersytetów ludowych.	

Źródło: opracowanie własne.

5. Spis tabel i wykresów

Tabela 1. Wykaz skrótów	4
Tabela 2. Wnioski i rekomendacje	54
Wykres 1. Wartości wskaźników osiągniętych na podstawie sprawozdań beneficjentów w zestawieniu z wartościami docelowymi Programu	11
Wykres 2. Jakie korzyści uzyskał(a) Pan/Pani dzięki uczestnictwu w kursach i szkoleniach organizowanych przez Uniwersytety Ludowe?	34
Wykres 3. Jak często uczestniczy Pan/Pani w zajęciach (kursach, szkoleniach, wykładach, innych wydarzeniach) organizowanych przez Uniwersytety Ludowe w ciągu ostatnich 12 miesięcy?	45
Wykres 4. Proszę ocenić, w jakim stopniu zgadza się Pan/Pani z poniższymi stwierdzeniami dotyczącymi Uniwersytetu Ludowego (1 = zdecydowanie nie, 5 = zdecydowanie tak) – średnia z udzielonych ocen	46
Wykres 5. Które z poniższych czynników według Pana/Pani pomagają lub pomogłyby utrzymać i rozwijać efekty zdobyte na kursach Uniwersytetu Ludowego?	47
Wykres 1. Które z poniższych czynników ograniczały dotychczas Pana/Pani udział w zajęciach Uniwersytetu Ludowego?	48
Wykres 6. Czy ma Pan/Pani jakieś uwagi, sugestie związane z kursami Uniwersytetu Ludowego, które Pana/Pani zdaniem warto uwzględnić w ich przyszłej działalności?	49
Wykres 7. Jaki jest Pana/Pani przedział wiekowy?	50
Wykres 8. Jakie posiada Pan/Pani wykształcenie?	50